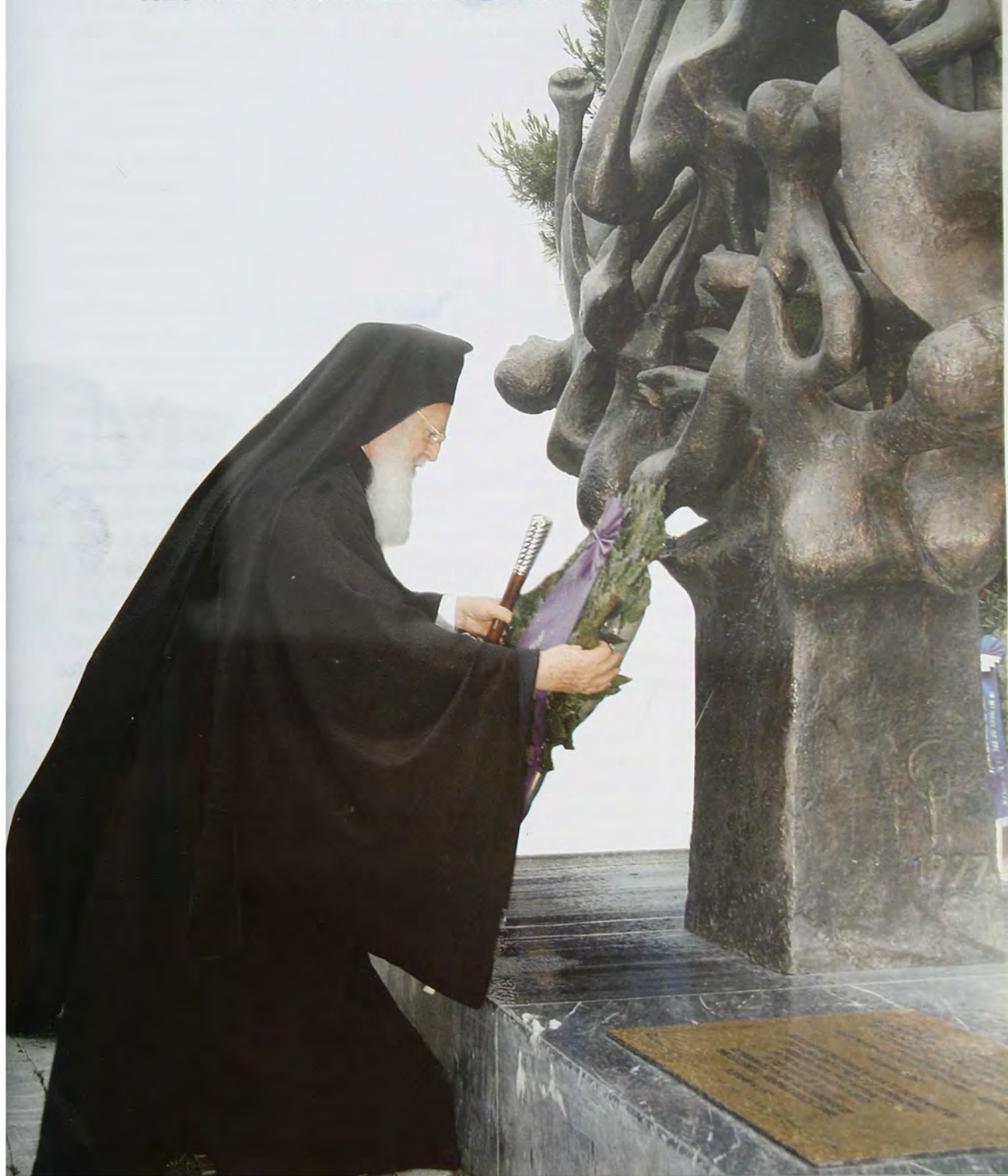

ΧΡΟΝΙΚΑ

זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΣΤ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 186 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2003 • ΤΑΜΟΥΣ - ΑΒ 5763

Εγερτήριο Συνείδησης

ΕΧΕΙ διατυπωθεί με συγκεκριμένα επιχειρήματα η άποψη ότι σαν το Ολοκαύτωμα των 6.000.000 Εβραίων δεν υπάρχει παρόμοιο γεγονός στην παγκόσμια ιστορία. Στην παγκόσμια ιστορία που είναι γεμάτη από βαρβαρότητες (πολέμους, γενοκτονίες, διωγμούς, καταστροφές κ.λπ.) δεν καταγράφεται εφαρμογή άλλου μελετημένου και συστηματικού σχεδίου που προγραμματίστηκε από επίσημο κράτος σε βάρος μιας ομάδας ανθρώπων για μόνο το λόγο της θρησκείας τους.

ΟΠΩΣ τόνισε φέτος, στις 29 Μαΐου 2003, στη Θεσσαλονίκη, ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος «Καμιά ερμηνεία δεν είναι δυνατό να δικαιολογήσει ούτε κατά το ελάχιστον τη μαζική εξόντωση χιλιάδων ανθρώπων για το μοναδικό λόγο ότι ανήκαν σε μία φυλή ή μία θρησκεία». Και συνέχισε: «Το μνημείο του Ολοκαυτώματος ενθυμίζει την κατάρτιση εις την οποίαν δύναται να εκπέσει ο άνθρωπος, όταν καταληφθεί από πεπλανημένα ιδεολογήματα. Εκφράζομεν αποτροπιασμόν για το έγκλημα, αλλά και την ευχήν όπως μην επαναληφθεί παρόμοιον εις το μέλλον εις βάρος οιοδήποτε λαού. Ατυχώς η ανθρωπότης δεν κληρονομεί την πείραν και την γνώσιν και επαναλαμβάνει τα ίδια σφάλματα εις διαφόρους βαθμούς, τόπους και χρόνους.

Ορισμένοι άνθρωποι δεν αποδέχονται την υπαρξιν άλλων οι οποίοι να διαφέρουν από αυτούς και να θέλουν να υπάρχουν κατά τρόπον ζωής, τρόπον σκέψεως, πίστεως και επιδιώξεως διαφορετικής. Εν τούτοις η ιδιοπροσωπεία εκάστου ατόμου και εκάστου λαού είναι κοινωνικόν δεδομένον αναπόφευκτον. Και μόνον εις τον χώρον της ουτοπίας δύναται να υπάρχει η ομοιομορφία την οποία επιδιώκουν ή επιθυμούν οι φίλοι της εξαφανίσεως των διαφορετικών συνανθρώπων. Το επικίνδυνον και θλιβερόν είναι ότι αυτό το ουτοπικόν όραμα επι-

διώκουν ορισμένοι να το κάνουν πραγματικότητα και δη δια των πλέον απανθρώπων και εγκληματικών μέσων. Της βιολογικής εξαφανίσεως, της βιολογικής εξοντώσεως, εκείνων οι οποίοι είναι διαφορετικοί από αυτούς».

ΕΥΣΤΟΧΑ ο Φ. Δ. Δρακονταειδής, παρουσιάζοντας («Ελευθεροτυπία», 13.6.2003) βιβλίο του ομόθρησκου Νομπελίστα Ιμρε Κέρτες σημειώνει: «Αν δεν υπήρχε η δίκη του Αϊχμαν και η πραγματεία της Χάνα Αρεντ με τίτλο “Ο Αϊχμαν στην Ιερουσαλήμ”, δεν θα είχε καταστεί αντιληπτό πως αυτό που διακρίνει τη γενοκτονία των Εβραίων από κάθε άλλη πρακτική του ίδιου είδους, υπήρξε η φυσικότητα με την οποία όλοι όσοι έλαβαν μέρος, αμέσως ή εμμέσως, στο Ολοκαύτωμα, το έκαναν όπως θα έκαναν οποιαδήποτε άλλη δουλειά, πάει να πει δίχως φανατισμό, αλλά με τη μεθοδικότητα του ευσυνείδητου και αποτελεσματικού στελέχους, προετοιμασμένου από την παιδεία του και την κοινωνία στην οποία ζει, ώστε να ολοκληρώσει μια δεδομένη στρατηγική με την καλύτερη δυνατή σχέση κόστους-οφέλους».

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ που ακολουθούν δημοσιεύονται δύο άλλες χαρακτηριστικές ομιλίες που έγιναν στην Αθήνα (μία από ένα επίσημο πρόσωπο, τη Δήμαρχο Αθηναίων κα Ντόρα Μπακογιάννη και μία άλλη από έναν νέο Εβραίο τον κ. Λέων Μιζάν, που ανήκει στην τρίτη γενιά - διαδόχου των ομοθησικών που έχασαν τη ζωή τους στα στρατόπεδα της φρίκης).

ΟΙ ΤΡΕΙΣ φετινές, ξεχωριστές ομιλίες έχουν ως σκοπό να τιμήσουν τα αθώα θύματα αλλά και να λειτουργήσουν ως εγερτήριο της δικής μας συνείδησης για να μην επαναληφθούν τέτοια φρικιαστικά εγκλήματα και παράλληλα να αποτελέσουν μάθημα διδασχής για τις τωρινές και τις επόμενες γενιές.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος καταθέτει στέφανο στο μνημείο του Ολοκαυτώματος της Θεσσαλονίκης (Μάιος, 2003).

Ημέρα Ολοκαυτώματος 2003

Την Κυριακή 4 Μαΐου 2003 έλαβε χώρα στο εβραϊκό νεκροταφείο Αθηνών η ετήσια Ημέρα Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος.

Κύριοι ομιλητές ήταν η Δήμαρχος Αθηναίων κα Ντόρα Μπακογιάννη κι ο εκπρόσωπος της Εβραϊκής Νεολαίας Ελλάδος κ. Λέων Μιζάν.

Το ξεκίνημα της πορείας για τον τόπο της καταναγκαστικής εργασίας

Η Ομιλία της κας Ντόρας Μπακογιάννη

Με ιδιαίτερη συγκίνηση βρίσκομαι σήμερα εδώ, για να αποτίσω και εγώ, μαζί σας, φόρο τιμής στα θύματα του Ολοκαυτώματος. Βρίσκομαι μαζί σας εδώ ως Ελληνίδα - που γνωρίζει τη μεγάλη προσφορά των Ελλήνων Εβραίων στη χώρα μας - ως Χριστιανή, που πιστεύει στην ισότητα των ανθρώπων και στην αγάπη, και ως πολιτικός και Δήμαρχος Αθηναίων μιας πόλης που προσπάθησε, όσο μπορούσε, να γλιτώσει τους Εβραϊκού θρησκειύματος πολίτες της από το ναζιστικό κατατρογμό.

Θα ήθελα, λοιπόν, πριν από οτιδήποτε άλλο, να εκφράσω και εγώ με τη σειρά μου το βαθύτατο αποτροπιασμό και την αγανάκτηση που ένιωσαν, και εξακολουθούν να νιώθουν, όλοι οι Έλληνες για την εξόντωση, τα μαρτύρια και τους εξευτελισμούς που υπέστησαν χιλιάδες Έλληνες Ισραηλίτες, καθώς και εκατομμύρια ομόθρησκοί τους σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, ότι ο Εβραϊσμός της Ελλάδας κατέχει ένα πραγματικά τραγικό προνόμιο: έχει το τρίτο μεγαλύτερο ποσοστό αφανισμού σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς υπολογίζεται ότι οι απώλειες των Ελλήνων Ισραηλιτών ανέρχονται σε ποσοστό 86% του αριθμού τους πριν από την έναρξη του γερμανικού διωγμού.

Κυρίες και Κύριοι,

Η μέρες Μνήμης, σαν τη σημερινή, έχουν ιδιαίτερη σημασία, όχι μόνο ως εκδηλώσεις τιμής σε αυτούς που χάθηκαν, αλλά κυρίως ως «εγερτήρια» της διζής μας συνείδησης, ως μαθήματα για τις τωρινές και τις επόμενες γενιές.

Εγερτήρια όχι μόνο για να αποτρέψουμε την επανάληψη τέτοιων εγκλημάτων, αλλά και για να αποτρέψουμε την ανάπτυξη της παραμικρής ανοχής απέναντι σ' αυτά, καθώς η λήθη μας απομακρύνει από τη φρίκη, την οποία οι παλιότεροι ένιωθαν ακόμα κοντινή και απειλητική.

Το Ολοκαύτωμα άλλωστε γίνεται σήμερα ακόμα πιο επίκαιρο καθώς σε παγκόσμιο επίπεδο αναβιώνει ένας θρησκευτικός φανατισμός και οι διαχωρίσεις εις βάρος των ανθρώπων με βάση τη φυλή και τη θρησκεία έχουν θλιβερά επανέλθει στο προσκήνιο.

Χαρακτηριστική είναι η αντίληψη εκείνων που διέπραξαν το τραγικό έγκλημα της 11ης Σεπτεμβρίου αλλά και όλων εκείνων που θεωρούν με τη σειρά τους ότι το Ισλάμ είναι εξ' ορισμού μια θρησκεία που εμπεριέχει το σπόρο ο οποίος οδηγεί σε τέτοιον είδους ακρότητες.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι απόψεις και συμπεριφορές που εν

“ Το Ολοκαύτωμα
δεν πρέπει και δεν πρόκειται
να αφήσουμε να περάσει
στη λήθη.
Κατέχει -και πρέπει να κατέχει-
μια ξεχωριστή θέση
στη συνείδηση όλων μας,
Ισραηλιτών και μη ”

Η Πόλκα των Εβραίων της Πράγας

*Πρωί πρωί
παλιοζωή
μες στον κόσμο τη χλαοή
παιδιά γυμνά
κορμιά σεμνά
με τραγούδια κι ωσαννά.*

*Τραβάν γραμμή
για το ψωμί
δε ζητάν άλλη πληρωμή.
Σκληρή δουλειά
χωρίς μιλιάρη
με τη Βίβλο αγκαλιά.*

*Ποιός είν' αυτός
που πάει σκυφτός
να γυρνούει μια χαμένη γη
έχω σκοπό
να σας το πω
το βράδυ στη συναγωγή.*

*Πρωί πρωί
παλιοζωή
μες στον κόσμο τη χλαοή
παιδιά γυμνά
κορμιά σεμνά
με τραγούδια κι ωσαννά.*

*Και μια χρονιά
στην παγωνιά
είδαμ' όλοι μας το φονιά
πρώτη φορά
να προχωρά
στον Μολδάβα τα νερά.*

*Παντού κραυγές
και προσταγές
της Ευρώπης μας οι πληγές.
Κι εμείς πουλιά
χωρίς φωλιά
με τη Βίβλο αγκαλιά.*

*Χτες και προχτές
βοαδιές φριχτές
με του Ραβίνου την πικρή φωνή
να λέει πολλά
και να μιλά
για κάποια γη παντοντινή.*

*Πρωτοχρονιά
στην παγωνιά
είδαμ' όλοι μας το φονιά
πρώτη φορά
να προχωρά
στον Μολδάβα τα νερά.*

Νίκος Γκάτσος

δυνάμει περιέχουν καταστρεπτικές για την ανθρωπότητα αντιλήψεις, υπάρχουν ακόμα και σήμερα. Γι' αυτό και το Ολοκαύτωμα, η συστηματική καταδίωξη και δολοφονία περίπου έξι εκατομμυρίων Εβραίων, παραμένει και σήμερα απόλυτα επίκαιρο. Υπενθυμίζει το τι φρικιαστική κατάληξη μπορεί να έχουν τέτοιες αντιλήψεις.

Γι' αυτό το Ολοκαύτωμα δεν πρέπει και δεν πρόκειται να αφήσουμε να περάσει στη λήθη. Κατέχει –και πρέπει να κατέχει– μια ξεχωριστή θέση στη συνείδηση όλων μας, Ισραηλιτών και μη.

Δεν είναι απλώς μια ανάμνηση, απίστευτα τραγική. Είναι, όπως είπα, μια διαρκής υπενθύμιση ώστε να αποφευχθούν τέτοιες τραγωδίες στο μέλλον.

Αλλά υπάρχει και κάτι άλλο που πρέπει να ληφθεί και που διακρίνει το Ολοκαύτωμα από άλλες πολιτικές συμπεριφορές που είχαν τραγικές συνέπειες. Εγκλήματα πολέμου έχουν διαπραχθεί, δυστυχώς, σε όλες σχεδόν τις πολεμικές συρράξεις. Είναι τέτοια η φύση του πολέμου που, σε κάποιες περιπτώσεις, καθιστά τη βία ανεξέλεγκτη, έξω από κάθε όριο διεθνούς δικαίου, εθισμού ή στρατιωτικής πειθαρχίας.

Αυτό που διαφοροποιεί ποιοτικά το Ολοκαύτωμα, αυτό που το καθιστά τόσο ειδικό, τόσο επείγουσα, και –σε τελική ανάλυσή– τόσο απίστευτα παράλογο σε σχέση με τα μέχρι τότε εγκλήματα, είναι ακριβώς το γεγονός ότι δεν ήταν μια παρέκκλιση, δεν ήταν μια παρεκτροπή, έστω και ειδικής. Δεν ήταν καν ένα φρικτό έγκλημα συνοδευτικό του πολέμου, όπως για παράδειγμα ο αναίτιος ουσιαστικά βομβαρδισμός της Δρέσδης, που σκότωσε εκατοντάδες χιλιάδες άμαχους Γερμανούς πολίτες.

Το αποτρόπαιο αυτό έγκλημα των ναζί δεν συντελέστηκε κατά παράβαση της έννομης τάξης και της στρατιωτικής πειθαρχίας. Έλαβε χώρα ως κομμάτι της. Ήταν μέρος ενός οργανωμένου, συστηματοποιημένου, καλοσχεδιασμένου, κρατικού προγράμματος.

Ήταν μέρος της πολιτικής του καθεστώτος. Απέρρεε απ' την ιδεολογία του και επιζητούσε τη δια της φρίκης εδραίωσή του «απαλλάσσοντάς» το από ένα φανταστικό εχθρό: τον «Ιουδαίο».

Δεν το διέπραξαν άνθρωποι που ήταν «τέρατα» εξ' ορισμού. Το εξέτελεσαν κρατικοί αξιωματούχοι, στρατιωτικοί, αξιωματικοί και στρατιώτες, γιατροί, και πολλά ακόμα όργανα του ναζιστικού καθεστώτος που ίσως, υπό κανονικές συνθήκες, να μην γίνονταν ποτέ εγκληματίες. Έγιναν όμως. Αυτή είναι κατά τη γνώμη μου η έννοια της «κοινοτοπίας του κακού», “the banality of evil”, κατά τον μεγαλοφυή χαρακτηρισμό της μεγάλης Εβραίας Χάνα Αρεντ, της σημαντικότερης πιθανώς αντι-ολοκληρωτικής διανοούμενης που γνώρισε ποτέ ο κόσμος.

Αγαπητοί φίλοι,

Η ελληνική λέξη «Ολοκαύτωμα» έχει καθιερωθεί διεθνώς για να περιγράψει την ανείπωτη φρίκη των ναζιστικών εγκλημάτων.

Η χρήση της αδικεί όμως τόσο τη λέξη, όσο και την έννοια ενός Ολοκαυτώματος: Παρά την τεράστια συναισθηματική της φόρτιση, η χρήση της λέξης αυτής, σε κάποιο βαθμό, ίσως να αποκρύπτει μέρος της αλήθειας, διότι πρωταρχικά η λέξη αυτή σημαίνει την εθελοντική θυσία στο βωμό της ελευθερίας. Τέτοιο ήταν, για παράδειγμα, το Ολοκαύτωμα στη μονή Αρχαδίου.

Δεν πρέπει ποτέ όμως η ανθρωπότητα να ξεχάσει ότι η εβραϊκή «Shoah» αποτέλεσε κατ' εξοχήν πολιτική γενοκτονία. Μια πολιτική γενοκτονία όπως ακριβώς την όρισαν το 1948 τα Ηνωμένα Έθνη: πολιτική που στόχο έχει την καταστροφή, μερικώς ή ολοκληρωτικώς, μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας.

Αυτή την πολιτική εφήρμοσαν οι ναζί και θέλει προσοχή να μην χρησιμοποιούμε με τόση ευκολία τη λέξη «γενοκτονία» σήμερα για κάθε έγκλημα πο-

λέμου ή για πράξεις ομαδικής βίας, όσο απεχθείς και να μας φαίνονται.

Η γενοκτονία, αγαπητοί φίλοι, δεν αφορά μόνο σε αυτούς που την υπόκεινται. Το Ολοκαύτωμα (ας το πούμε έτσι, αφού έτσι καθιερώθηκε) δεν αφορά μόνο στους Εβραίους. Η ανοχή σε τέτοιου είδους εγκλήματα οδηγεί νομοτελειακά στην επανάληψή τους. Γι' αυτό **πρέπει όλοι να θυμόμαστε. Γι' αυτό πρέπει όλοι να επαγρυπνούμε.**

Είναι τεράστια, ως εκ τούτου, η ευθύνη των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά και των πνευματικών ανθρώπων ενός τόπου, να μην υποδαυλίζουν μένη και να μην υιοθετούν ερμηνείες με βάση φυλετικά, εθνικά ή θρησκευτικά κριτήρια.

Δεν το κάνουν πάντα, και ένας *a priori* αντισημιτισμός παρεισφρίζει συχνά, βασιζόμενος, εξίσου συχνά, στα λάθη και - γιατί όχι - και σε κάποια εγκλήματα οργάνων του Κράτους του Ισραήλ, για να στηρίξει τις απόψεις του.

Στο σημείο αυτό, αγαπητοί φίλοι, θα ήθελα, με την αίτηση ευθύνης που χαρακτηρίσε, όπως τολμώ να πιστεύω, όλη τη θητεία μου ως υπεύθυνος για τα θέματα εξωτερικής πολιτικής στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, να υπογραμμίσω το εξής:

Ανεξάρτητα από το αν συμφωνεί ή διαφωνεί κανείς με την επέμβαση στο Ιράκ, η επέμβαση αυτή δημιουργεί νέα δεδομένα και καθιστά επιτακτική τη λύση του παλαιστινιακού ζητήματος.

Η λύση αυτή θα προσφέρει στους Παλαιστίνιους την τόσο ποθητή γι' αυτούς κρατική υπόσταση και ταυτόχρονα θα εκτονώσει τη μεγάλη πίεση που υφίσταται στην περιοχή, αλλά και παγκοσμίως, το Κράτος του Ισραήλ, που δέχεται, όπως γνωρίζετε καλύτερα από μένα, σκληρή κριτική ανεξάρτητα αν είναι δίκαιη ή και, πολλές φορές, άδικη.

Γεγονός, πάντως, είναι ότι η κριτική, ιδίως η άδικη κριτική, έχει ως παράπλευρη απώλεια τη μείωση της διεθνούς συμπάθειας προς το Κράτος του Ισραήλ, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Το Ισραήλ δικαιούται να ζητήσει και να ευημερήσει στο διηνεκές μέσα σε ασφαλή σύνορα. Για να συμβεί όμως αυτό, πρέπει και το ίδιο να συμβάλει, στο μέτρο των δυνάμεών του, σε μια δίκαιη και σταθερή λύση του μεσανατολικού προβλήματος. Αλλιώς, θα συνεχίσει η σημερινή, μειωτική για το Ισραήλ, κριτική και μάταια θα υπενθυμίζουμε ότι η κριτική θέλει προσοχή, θέλει την ίδια προσοχή με τη δράση, θέλει ευθύνη και θέλει σωφροσύνη για να μην παρεκτραπεί. Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι τα εγκλήματα του Χίτλερ δεν θα ήταν δυνατά χωρίς να έχει προηγουμένως αναπτυχθεί το ιδεολογικό, θρησκευτικό και ρατσιστικό υπόβαθρο ενός αντισημιτισμού αιώνων, όχι μόνο στη Γερμανία, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Κρέμασμα και μαστίγωμα, κάποτε μέχρι θανάτου.

Φίλες και φίλοι,

Ας σκύψουμε σήμερα ευλαβικά το γόνο μπροστά στα αμέτρητα θύματα ενός απροσμέτρητου εγκλήματος κάνοντας δύο καιρίες σκέψεις:

Η μία σκέψη είναι παρήγορη: Η θυσία τους δεν πήγε ολότελα χαμένη. Μετά από σχεδόν δύο χιλιάδες χρόνια υπάρχει ένα κράτος-σύμβολο, ένα κράτος-προσπάθεια και καταφύγιο, ένα κράτος-παρηγοριά για όλους τους Εβραίους του κόσμου.

Υπάρχει ξανά το Ισραήλ. Το Ισραήλ που όλοι οι Έλληνες γνωρίζουμε και σεβόμαστε και που η κοινότητά του, μέσω κυρίως της Παλαιάς Διαθήκης, είναι πλέον και δική μας κοινότητα.

Υπάρχουν τα δυτικά κράτη που έχουν σήμερα μια ολότελα διαφορετική στάση. Στάση ισότητας και ισοπολιτείας και -γιατί όχι;- στοργής, τουλάχιστον για όσους από μας θυμούνται.

Και αυτό με φέρνει στη δεύτερη σκέψη μου: Την ανάγκη να κρατηθεί άσβεστη η φλόγα της μνήμης και της θυσίας ως φάρος υπόμνησης, αλλά και αποτροπής, για όλη την ανθρωπότητα.

Αξίζει να θυμηθούμε τα λόγια του μεγάλου Ιταλο-Εβραίου συγγραφέα Primo Levi, που όχι μόνο κρατούν τη μνήμη ζωντανή, αλλά και που υπενθυμίζουν ότι οι συμπεριφορές που οδηγούν σε Ολοκαυτώματα μπορούν πάντοτε να εξαπλώνουν σαν επιδημία. Έγραψε ο Primo Levi: «Οι πληγές της φρίκης θα είναι για πάντα χαραγμένες απάνω μας καθώς και οι μνήμες αυτών που τα έκαναν, στα μέρη που τα έκαναν και οι ιστορίες που θα λέμε για αυτά που έγιναν. Κανείς στον κόσμο ποτέ δεν πρόκειται να καταλάβει το μέγεθος του εγκλήματος που δεν μπορούσαμε να θεραπεύσουμε και που εξαπλώνεται σαν επιδημία».

Αγαπητοί μου φίλοι, Ισραηλίτες της Αθήνας,

Αυτή τη φλόγα της μνήμης, της ιερής μνήμης, διατηρούμε και εμείς ζωντανή σήμερα και για πάντα.

Αιωνία τους η μνήμη

Συνέχεια στην σελ. 19

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας

Του κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΕΧΙΔΗ

Φωτογραφία του 1935 του γάμου της Ραχήλ, στη Συναγωγή της Φλώρινας, όπου μια οικογένεια Φλωρινιωτών Εβραίων (αριστερή πλευρά) φιλοξένησε το γάμο φτωχών συγγενών από τα Βιτώλια. (Από το προσωπικό αρχείο του David Nachmia).

*Η Εβραϊκή συνοικία,
ο "Εβραιομαχαλάς",
βορικόταν στην
παραποτάμια περιοχή
(και στις δύο όχθες
του Σακουλέβα).
Εκτεινόταν από το ύψος
της Πλατείας
δικαστηρίων
μέχρι και την Πλατεία
Ηρώων,
στις σημερινές οδούς
Ηλείρου, Χρυσοστόμου
Σμύρνης και Αβέρωφ.
Οι Εβραίοι της Φλώρινας
ήταν "Σεφαραδίμ",
παρωνύμιο που έλαβαν
από το βιβλικό όνομα της
Ισπανίας (Σεφαράδ).
Μιλούσαν ένα
Ισπανόφωνο γλωσσικό
ιδίωμα (ισπανικά
ανάμεικτα με εβραϊκά).*

Η Συναγωγή τους, η Χάβρα, βρισκόταν στο κέντρο της συνοικίας τους, απέναντι από το μουσουλμανικό τζαμί της Πλατείας Ηρώων, στην οδό Αβέρωφ, περίπου στον αριθμό 50. Στεγαζόταν σε ένα μικρό και παλιό κτίριο χτισμένο σύμφωνα με τους κανόνες του θρησκευτικού νόμου της "Αλαχά". Η Συναγωγή, πέρα από λατρευτικός χώρος, χρησιμοποιείτο και ως Εβραϊκό Σχολείο.

Καταστράφηκε από τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Ο άλλοτε λατρευτικός χώρος αποτελεί σήμερα απλώς ένα οικόπεδο, το οποίο πρόσφατα πουλήθηκε κατόπιν πλειστηριασμού¹.

Ως νεκροταφείο της Κοινότητας χρησιμοποιήθηκε ένας χώρος έξω από την πόλη, στους πρόποδες του βουνού, απέναντι από τη βόρεια είσοδο του ζωολογικού κήπου κοντά στο δρόμο που οδηγεί στο Πισοδέρι.

Είναι το μοναδικό στοιχείο διασύνδεσης με το παρελθόν,

μιας και είναι το τελευταίο «κομμάτι», το οποίο ανήκει σήμερα στο Κεντρικό Ισραηλτικό Συμβούλιο Ελλάδος².

Από τα Μαθητολόγια των Σχολείων της Φλώρινας³, εξετάζοντας το επάγγελμα του πατέρα, διαπιστώνουμε ότι από τους Ισραηλίτες της Φλώρινας οι περισσότεροι ασχολούνταν με το εμπόριο από την περίοδο ακόμη της Τουρκοκρατίας, άλλοι ήταν κρεοπώλες, λαχανοπώλες και παντοπώλες, ενώ οι υπόλοιποι επιβίωναν ασκώντας το επάγγελμα του αχθοφόρου. Τα μεγάλα μαγαζιά τους στεγάζονταν στην κεντρική οδό Μ. Αλεξάνδρου και στη στοά Σπυράκη. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε: τον Ιάκωβο Κοέν (υφάσματα, καπέλα) απέναντι από την Εθνική Τράπεζα, τα υφασματοπωλεία του Σουά στη γωνία της στοάς Σπυράκη, της οικογένειας Ναχμία (στη στοά Σπυράκη απέναντι από τη σημερινή αγορά), τον χασάπη Μόρδο στην οδό Ταγμ. Ναούμ.

Η Εβραϊκή Κοινότητα συνι-

στούσε μια κλειστή ε-
σωστρεφή κοινωνία, με
ισχυρούς δεσμούς με-
ταξύ των μελών της, με
το δικό της τρόπο ζωής
και τις δικές της αντι-
λήψεις. Όταν για πα-
ράδειγμα επρόκειτο να
παντρευτεί μια φτωχή
Εβραιοπούλα, ο θρη-
σκευτικός ηγέτης «Χα-
χάμης» καλούσε όλους
τους Εβραίους της
Κοινότητας να συνει-
σφέρουν στην προίκα.
Η συμβίωση με τις
άλλες Κοινότητες της

πόλης (χριστιανούς, μουσουλμάνους) χαρακτη-
ζόταν από αρμονία. Το μοναδικό σημείο τριβής, όπως
διαφαίνεται από τα πρακτικά του Δήμου Φλώρινας,
αφορούσε στην αίτηση της Ισραηλιτικής Κοινότητας
σχετικά με την αλλαγή της ημέρας της Λαϊκής αγοράς.
Η αντίθεση των Εβραίων με τη διατήρηση του Σαβ-
βάτου ως ημέρα αγοράς υπαγορευόταν από θρησκευ-
τικούς λόγους⁴. Το αίτημα απορρίφθηκε και η επιχει-
ρηματολογία η οποία αναπτύχθηκε σχετιζόταν με τον
προσωρινό χαρακτήρα της παραμονής τους στο χώρο
αυτό καθώς και με τις ιδιαιτερότητες της περιοχής.
Αναφερόμενοι σ' αυτές οι σύμβουλοι τονίζουν ότι οι
μεγάλες αποστάσεις των χωριών από τη Φλώρινα
προϋπέθεταν τη χρησιμοποίηση της αργίας της Κυ-
ριακής για την επιστροφή τους από την αγορά⁵. Στην
πραγματικότητα η διαμάχη αυτή είχε ως
στόχο την περιθωριοποίηση της εμπορικής
δραστηριότητας του εβραϊκού στοιχείου.
Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στην
Encyclopaedia Judaica⁶ «οι ανεπιτυχείς
προσπάθειες να μεταφέρουν την ημέρα της
αγοράς από το Σάββατο σε μια άλλη μέρα
της εβδομάδας, εμπόδιζε την ανάπτυξη της
Κοινότητας και ανάγκασε πολλούς από
τους Εβραίους να φύγουν».

Οι Εβραίοι, όπως και οι υπόλοιποι
Έλληνες, υπηρέτουσαν κανονικά στον Ελλη-
νικό στρατό και ένας μεγάλος αριθμός έλαβε
μέρος στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο⁷. Στο
Μνημείο Πεσόντων 1940-1941, το οποίο υ-
πήρχε στην πλατεία Γ. Μόδη, μεταξύ των
φονευθέντων στις πολεμικές επιχειρήσεις,

Μαθητολογία Δημοτικού Σχολείου Φλώρινας

Επώνυμο	Όνομα	Όν. Πατρός	Επαγγ. Πατρός	έτος γεν.	έτος εγγρ.	Τάξη
Μωσής	Ισαάκ	—	Έμπορος	—	1917	Α
Ναχμίας	Βιτάλ	Δανίδ	Έμπορος	1919	1930	Α' - ΣΤ
Καλδερών	Αλβέρτος	Ιοζέφ	Παντοπώλης	1907	1917	Α'
Σαρφατή	Μωής	Μωής	Παντοπώλης	1904	1917	Απερ.
Σαρφατής	Δαρείος	Σουά	Έμπορος	1921	1930	Ε'
Σαρφατή	Λουνάτο	Ιακώβ	Έμπορος	1936	1942	Α'
Ιουσαχ	Μπαρούχ	Λαζάρου	Λαχανοπώλης	1931	1938	Α' - Γ'

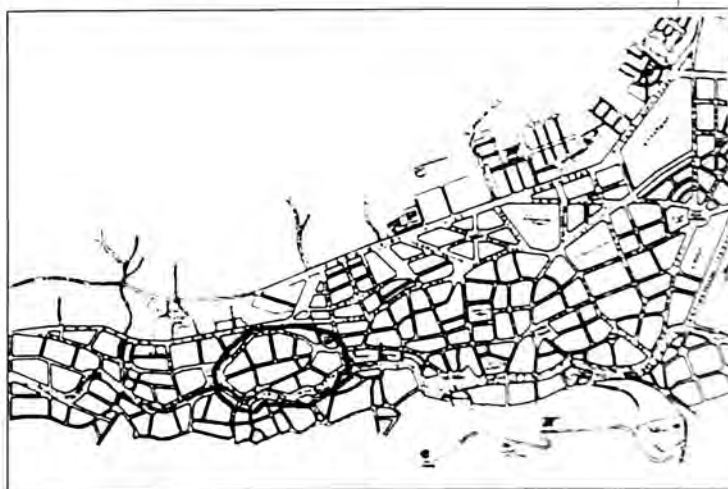
Μαθητολογία Γυμνασίου Αρρένων Φλώρινας

Επώνυμο	Όνομα	Όν. Πατρός	Επαγγ. Πατρός	έτος γεν.	έτος εγγρ.	Τάξη
Ναχμίας	Ιακώβ	Δανίδ	Έμπορος	1919	1932	Α' - Γ'
Ναχμίας	Βιτάλ	Δανίδ	Έμπορος	1919	1930	Α' - ΣΤ
Καμής	Μωής	Ιακώβ	Κρεοπώλης	1919	1932	Α' - ΣΤ
Ιουσαχ	Αβραάμ	Λαζάρου	Λαχανοπώλης	1927	1938	Α' - Β'
Ναχμίας	Ερρίκος	Δανίδ	Έμπορος	1921	1934	Α' - Γ'

μνημονεύονται και τέσσερις Εβραίοι (Μεναχέμ, Πι-
τσών, Μενασά και Ραχαμιά).

Σύμφωνα πάντα με την Judaica⁸ το 1940 αναφέρο-
νται 400 Εβραίοι στην Κοινότητα της Φλώρινας.

Οι Φλωρινιώτες Εβραίοι δυστυχώς είχαν την ίδια
τύχη με αυτή των ομόθρησκών τους σε όλη την Ευ-
ρώπη. Το 1943 οι Γερμανοί κατακτητές εφαρμόζο-
ντας το σχέδιο Τελική Λύση (για την εξόντωση των α-
πάνταχού Εβραίων) συγκέντρωσαν τους Εβραίους
της Φλώρινας στις αυλές του 1ου και 2ου Δημ. Σχο-
λείου, τους πέρασαν το κίτρινο αστέρι του Δανίδ και
στη συνέχεια με τρένα τους μετέφεραν στα στρατό-
πεδα συγκέντρωσης της Πολωνίας και της Γερμα-
νίας. Ελάχιστοι σώθηκαν καταφεύγοντας στα βουνά.
Η κινητή τους περιουσία κατασχέθηκε, ενώ τα μα-

Τοπογραφικό της Φλώρινας με τον «Εβραϊομαχαλά».

Η Συναγωγή ως Σχολείο «Ecole Israelite de Florina, 14 Avril 1925». (Από το προσωπικό αρχείο του David Nachmia).

γαζιά και τα σπίτια τους λεηλατήθηκαν.

Με το τέλος του Πολέμου οι επιζήσαντες, 64 τον αριθμό, επέστρεψαν στη Φλώρινα και προσπάθησαν να ξαναρχίσουν τη ζωή τους. Τα προβλήματα όμως, όπως η έλλειψη πνευματικού ηγέτη, Συναγωγής, κοινωνικής ζωής (π.χ για όσους ήθελαν να παντρευτούν ο γάμος γινόταν στη Θεσ/νίκη, για τα βαφτίσια των αγοριών, όπου απαιτείτο και το έθιμο της περιτομής, ερχόταν Ραββίνος από άλλες πόλεις) ανάγκασαν τους περισσότερους να αναζητήσουν καλύτερη τύχη σε μεγάλα αστικά κέντρα και το εξωτερικό (κυρίως την Αμερική). Αλλωστε το νεοσύστατο Κράτος του Ισραήλ την περίοδο αυτή συγκεντρώνει τους εναπομείναντες δικούς του από την Ευρώπη.

Η Εβραϊκή Κοινότητα ακολούθησε μια πορεία παρακμής. Το Δεκέμβριο του 1949 επισκέφθηκε τη Φλώρινα ο Κανάρης Κωνσταντίνος⁹, εκ μέρους του Ο.Π.Α.Ι.Ε, του Οργανισμού Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως Ισραηλιτών Ελλάδος. Στον Ο.Π.Α.Ι.Ε. είχε ανατεθεί, μετά τον Πόλεμο, η διαχείριση των εγκαταλειμμένων εβραϊκών περιουσιών για την αποκατάσταση των διασωθέντων θυμάτων του διωγμού.

Παραπομπές

1. Υποθηκοφυλακείο Φλώρινας, αρ. καταχ. 61894-15/11/2001.
2. Το ΚΙΣ σκοπεύει να πραγματοποιήσει ανασκαφές στο χώρο του Νεκροταφείου και στην περίπτωση που ανεβρεθούν οστά, προτίθεται να αναγείρει μνημείο για τους Φλωρινιώτες Εβραίους που χάθηκαν, φυσικά πάντα σε συνεργασία με το Δήμο Φλώρινας.
3. Γενικά Αρχεία του Κράτους.
4. Π.Σ.Δ.Σ. συνεδρία 37, 31 Μαρτίου 1915, σ. 145.

5. Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, (1995), Φλώρινα, 83 χρόνια Αριστοτέλης, τ. 233-234, σ.28 Π.Σ.Δ.Σ συνεδρία 50.

6. Encyclopaedia Judaica, τ.13, σ. 471.

7. Τσομπάνος Δ. Γιάννης, (1992), Η Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας, Εταιρία, τ. 10, σ. 62

8. Encyclopaedia Judaica, τ.13, σ. 471.

9. Ιδρυτικό στέλεχος του ΚΙΣ, τότε γεν. επιθεωρητής των Ταχυδρομείων-Τηλεφώνων-Τηλεγράφων, ο οποίος κατά τη διάρκεια των υπηρεσιακών του ταξιδιών φρόντιζε να έρχεται σε επαφή με τους επιζήσαντες των εβραϊκών κοινοτήτων για την επίλυση των προβλημάτων τους.

[Ο κ. Κ. Σεχίδης είναι εκπαιδευτικός, μεταπτυχιακός φοιτητής του Π.Τ.Δ.Ε.

Φλώρινας, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το παραπάνω κείμενο αποτελεί ομιλία του στο Συνέδριο του Δήμου Φλώρινας και του Α.Π.Θ., με θέμα "Φλώρινα: Ιστορία και Πολιτισμός" που έγινε στη Φλώρινα στις 8-10 Νοεμβρίου 2002. - Το κείμενο δημοσιεύεται στα πρακτικά του Συνεδρίου. Άρθρα για την Ισραηλτική Κοινότητα Φλώρινας έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό στα τεύχη 104/σελ. 22, 137/11, 142/31 και 172/16].

Σεφαραδίτισσα με την παραδοσιακή στολή που αποτελείται από τη Κόφγια: το κάλυμμα κεφαλιού, Καπιτάνα: το πανωφόρι διακοσμημένο με γούνα και το Ένταρι: εσωτερική ρόμπα καλυμμένο από το Ντεραντάλ την (ποδιά).

Κήρυγμα Ανεξιθρησκείας

Εγκύκλιος του 1922 του Επισκόπου Δημητριάδος

Στο προηγούμενο φύλλο του περιοδικού μας (Αριθμ. 185, Μάιος - Ιούνιος 2003) δημοσιεύτηκε εγκύκλιος, με ημερομηνία 13 Μαΐου 1861, του Μητροπολίτη Κερκύρας Αθανασίου με την οποία καυτηριάζε τον αντισημιτισμό της εποχής εκείνης. Με αφορμή επεισόδιο σε βάρος

Ισραηλιτών που συνέβη στο Βόλο, ο Επίσκοπος Δημητριάδος Γερμανός εξέδωσε στις 5 Μαρτίου 1922 σχετική εγκύκλιο. Το σχετικό δημοσίευμα από την εφημερίδα «Θεσσαλία» του Βόλου (αρ. φύλλου 7272/6-3-1922 - Ανακοίνωση Ραφ. Φρεξή) έχει ως εξής:

Η Α.Σ. ο Επίσκοπος Δημητριάδος, λαβών αφορμήν, από τον θόρυβον του οικτρού επεισοδίου, όπερ κατεβλήθη προσπάθεια να δημιουργηθή εις βάρος των συμπολιτών μας Ισραηλιτών, εξέδωσε την κάτωθι ωραία εγκύκλιον εις την οποίαν, ως υπέρτερος αντιπρόσωπος της θρησκείας και συνεπώς υπέρ πάντα άλλον αρμόδιος δια την περιφρούρησιν της, καυτηριάζει τας γενομένας προσπαθείας.

Μετά το ανακοινωθέν της εισαγγελίας ήτις απεκατέστησεν πλήρως, την διαπιστωθείσαν εκ της ανακρίσεως αλήθειαν, η εν λόγω εγκύκλιος της Α.Σ. του Επισκόπου Δημητριάδος Γερμανού, έρχεται να διδάξη εις προστάτας δήθεν της θρησκείας, δημιουργίας οικτράς υποθέσεως, την αλήθειαν και από θρησκευτικής ακόμη απόψεως:

Προς τους ευλογημένους χριστιανούς της πόλεως Βόλου

Τέκνα ημίν εν Κυρίω αγαπητά,

Με άλγος ψυχής παρακολουθούμεν εν ταις εσχάταις ταύταις ημέραις, τα εν τη πόλει ημών συμβαίνοντα και βλέπομεν ότι ενήργη και εξηράνθη εν ταις καρδίαις των πολλών το αιθαλές και εύκαρπον δένδρον της αγάπης και αντ' αυτού ανεβλάστησεν το δηλητηριώδες φυτόν του φθόνου, του μίσους, της έχθρας και της πονηρίας, διότι εγκαταλείψαμεν τα πνευματικά και επεδόθημεν οι πλείστοι εις τα γενικά, την ύλην και το συμφέρον, εξ ων αναθάλλωσι η συκοφαντία, η διαβολή, η ψευδομαρτυρία και η απάτη, αίτινες καθιστώσι τον βίον ημών δυστυχή και τον παραδείσιον τούτον τόπον οικωνεί κατοικούμενον υπό αγρίων θηρίων.

Γέμωσι τα δικαστήρια ψευδών μηνύσεων και αι φυλακαί συκοφαντών και κακοποιών ανθρώπων. Τα ιερά και τα όσια βλαστημώνται, εις δε της θρησκείας λειτουργόν, λαμβάνονται εις τα σαπρά στόματα των ασεβών και των εμπαικτών εξυβρίζοντας και μυκτηρίζοντας και ταύτα παρά χριστιανών.

Επλήγη η καρδιά ημών, πληροφορηθέντων ότι οι νομοταγείς και ήσυχoi πολίται ημών Ισραηλίται, των οποίων κοιναί μεθ' ημών είναι αι χαραί και αι λύπαι, αι ευτυχίαι και οι δυστυχίαι και ως προσφιλείς υπάρχεις μάχονται εις τας εθνικάς επάλξεις, υπέρ του μεγαλείου της φιλάτης ημών πατρίδος, δεινάς συκοφαντούνται και κακοποιούνται, υπ' ανθρώπων οίτινες, κατά την κρίσιν πολλών, υπέρ πριν άλλο θέτουσι, ουχί την τιμήν και την ευημερίαν της χώρας ην οφείλομεν να παριστώμεν εις τα όμματα των ξένων και των ισχυρών της γης ως ευμοιρούσαν πολιτισμόν και δυναμένην να διοικεί αλλοτρίους λαούς, αλλά το ίδιον αυτών συμφέρον, τα ίδια αυτών πάθη, διαδίδοντας κατ' αυτών ιδιότητας καννιβαλιστικάς, ιδιότητας ανθρω-

ποφάγων ως τότε εποίουν οι "εθνικοί" κατηγορούντες τους πρώτους χριστιανούς ως εοθιοντας κατ' έτος έλλανα, παραδίδοντας ούτω τους χριστιανούς εις την πυράν και τα λοιπά φρικώδη βασανιστήρια.

Είναι αποδεδειγμένον πλέον ιστορικάς ότι, οσάκις κατηγορήθησαν και κατεδιώχθησαν οι Ισραηλίται επί ανθρωποκτονία δια θρησκευτικούς λόγους, τα δικαστήρια ου μόνον ηθώωσαν αυτούς και κατεδιώξαν αμειλίχτως τους συκοφάντας. Κατά την Αγίαν Γραφήν η οποία είναι η βάση της θρησκείας, απαγορεύεται η χρήση αίματος παρ' αυτής. Γεν. 9ον 4 και εξής «πλην χορέατος εν αίματι ψυχής και γαρ το υμέτερον αίμα των ψυχών ημών εκ χειρός πάντων των θηρίων εκζητήσω αυτό και εκ χειρός ανθρώπου αδελφού εκζητήσω την ψυχήν του ανθρώπου».

Δευτερονόμιον ΙΒ 23 "Πρόσχε ισχυρώς μη φάσκειν αίμα, ότι το αίμα αυτού η ψυχή" Ιερεμία θρηνοί Βον 12, Ησαΐου ΝΓ 12.

Αφού η Αγία Γραφή απαγορεύει την χρήση αίματος ανθρώπου, πως είναι δυνατόν η χρήση αίματος δια θρησκευτικούς σκοπούς εναντίον αυτών τούτων των διατάξεων της θρησκείας των!!

Όθεν προτρεπόμεθα Υμάς πατρικώς και παρκαλούμεν να δικνύεται αγάπην και ειλικρίνειαν προς αλλήλους και προς τους συμπολίτας ημών Ισραηλίτας, πράττοντες παν ότι συντελεί εις την πρόοδον και την ευημερίαν αυτών, αποφεύγοντες παν ότι διαταράσσει την ησυχίαν, την γαλήνην και την ευτυχίαν αυτών.

Ούτω δε θέλετε ωφεληθώσι εφ' Υμάς την ευλογίαν και αγάπην του μεγάλου Θεού και Σωτήρος ημών ου η χάρις και το άπειρον έλεος είη μεθ' απάντων Υμών.

Διατίκχς εις Θεόν εν Χρστ
Εν Βόλω τη 5η Μαρτίου 1922.
ο Δημητριάδος Γερμανός

Ο ευεργετισμός στη Θεσσαλονίκη και οι ευεργέτες της Ισραηλιτικής Κοινότητάς της

Του κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Α. ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ

Για έναν Θεσσαλονικέα, το μνημόσυνο για τους ευεργέτες και τους δωρητές της Ισραηλιτικής Κοινότητας είναι απότιση ελάχιστου φόρου τιμής στην ιστορία αυτής της πόλης, στην ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Εδώ, σ' αυτό το δρόμο, επί αιώνες γινόταν το εβδομαδιαίο παζάρι, το κιουτσούκ παζάρι της πόλης. Κλείνω τα μάτια και βλέπω τα παιδιά, που σχολνούσαν από την κοντινή Ταλμούδ Τορά, να περνούνε ανάμεσα από τα εμπορεύματα και να τα περιεργάζονται με περιέργεια. Κι αναρωτιέμαι, πόσοι και πόσοι πρόκριτοι και ραβίνοι πρέπει να φρόντισαν, αιώνες ολόκληρους, και με τι κόπους, να συγκεντρώνουν κάθε χρόνο τα έξοδα ενός τόσο μεγάλου σχολείου, που προκαλούσε το θαυμασμό όλων των επισκεπτών του.

Οι γνώσεις μας για τους ευεργέτες των θρησκευτικών κοινοτήτων της Θεσσαλονίκης επί τουρκοκρατίας παραμένουν και σήμερα περιορισμένες και αποσπασματικές. Το έλλειμμα αυτό είναι αποτέλεσμα της μεγάλης καθυστέρησης που χαρακτηρίζει την τοπική ιστοριογραφία, παρά τις πρόσφατες προόδους.

Αναδιψώντας τις διαθέσιμες γνώσεις, είναι σημαντικό να μην αποκόψουμε το φαινόμενο του ευεργετισμού από το κοινωνικό και ιστορικό του περιβάλλον. Κάθε περίοδος του παρελθόντος έχει να παρουσιάσει ιδιότυπα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιούν το περιεχόμενο και τη σημασία της ευεργεσίας.

Η ευεργεσία απορρέει ιστορικά από τον τρόπο με τον οποίο σχηματίστηκαν οι τοπικές κοινότητες. Τα κεχαλίμ αποτελούν πυρήνες ομοθρήσκων και ομόγλωσσων οικογενειών, με κοινά έθιμα και καταγωγή. Το ίδιο υποπτευόμαστε ότι ισχύει και για τις χριστιανικές ενορίες. Μέσα σ' αυτές τις ομογενείς ομάδες, που συσπειρώνονται περίξ του λατρευτικού κέντρου, συναγωγής ή εκ-

κλησίας, υπάρχει ωστόσο οικονομικός διαφορισμός. Πλούσιοι, μεσαίοι και φτωχοί συνυπάρχουν στο κεχάλ, η διατήρηση του οποίου έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την ανάπτυξη σχέσεων αλληλεγγύης μεταξύ των μελών του. Όταν οι σχέσεις αυτές δεν αναπτύσσονται αυθόρμητα, οι ραβίνοι επεμβαίνουν με τις ρυθμί-

σεις τους –γνωματεύοντας και καθοδηγώντας– για να επιτύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Ο εξωτερικός κόσμος, οι κρατικές δομές, είναι αυτόχρημα εχθρικές για τις ενορίες και τα κεχαλίμ. Στην καλύτερη περίπτωση οι θρησκευτικές κοινότητες μπορούν να εξαγοράσουν την

ουδετερότητά τους, δηλαδή να εξασφαλίσουν λιγότερες διοικητικές περιπλοκές και σταθεροποίηση της φορολογίας. Αλλά δεν είναι μόνο το οθωμανικό κράτος που προκαλεί ζητήματα. Ο ισλαμισμός αποτελεί την κυρίαρχη θρησκεία. Ο κίνδυνος του εξισλαμισμού ενεργεί ανά πάσα στιγμή. Όχι επειδή η οθωμανική διοίκηση τον επιδιώκει συστηματικά, αντίθετα οι πληροφορίες που διαθέτουμε για συστηματικούς εξισλαμισμούς είναι περιο-

Μωυσής Αλλατίνης

Άποψη της κύριας όψης της αγοράς Μοδιάνο επί της οδού Βασ. Ηρακλείου. Το κτίριο της στεγασμένης αυτής αγοράς των αρχών του 20ού αι. ήταν από τα σημαντικότερα της εποχής του και παράλληλα μια «απάντηση» της μοντέρνας Θεσσαλονίκης στην οθωμανική σκεπαστή αγορά (φωτ.: Γιάννης Μίλης - Από «Επτά Ημέρες» της «Καθημερινής»).

ρισμένες. Αλλά πολύ συχνά, μουσουλμάνοι ομότεχνοι προσελκύουν ή πιέζουν τον Εβραίο ή Χριστιανό τεχνίτη να ασπασθεί τη θρησκεία τους. Και επειδή ο μουσουλμάνος βρίσκεται de facto σε καλύτερη κοινωνική και οικονομική θέση, οι εξισλαμισμοί αποτελούν ένα γεγονός. Χριστιανοί και Εβραίοι περνούσαν την αντίπερα όχθη, σε μικρότερες ή μεγαλύτερες αναλογίες, ανάλογα με τις εποχές.

Η έρευνα δείχνει ότι οι φτωχότεροι και λιγότερο μορφωμένοι ήταν πλέον ευπρόσβλητοι στον κίνδυνο του εξισλαμισμού. Σ' αυτές τις συνθήκες, η ενδοκοινωνική αλληλεγγύη αναγορεύεται σε στοιχειώδη προϋπόθεση για τη διατήρηση της συνοχής της κοινότητας. Η συνοχή της κοινότητας έχει άμεσες πρακτικές επιπτώσεις στην ανάθεση των αγγαρειών και την κατανομή της φορολογίας, οι οποίες θα είναι τόσο βαρύτερες όσο η κοινότητα αποφιλώνεται και τα μέλη της διατρέουν.

Οι διαπιστώσεις αυτές δεν έχουν την έννοια ότι κάθε ευεργεσία αντιστοιχούσε σε κινδύνους εξισλαμισμού. Έχουν σκοπό να προσδιορίσουν το απώτερο ιστορικό υπόστρωμα της κοινοτικής δραστηριότητας, της ενδοκοινωνικής αλληλεγγύης και της ευεργεσίας. Οι εύποροι επιχειρηματίες της εβραϊκής και της χριστιανικής κοινότητας γνώριζαν ότι έπρεπε να φροντί-

σουν για την υγειονομική περίθαλψη των ομοθρήσκων τους, την εκπαίδευσή τους, την παροχή προς τους ενδεείς και τη μέριμνα για τα ορφανά. Οι επιτροπές των ενοριακών συναγωγών και εκκλησιών και αργότερα οι κοινοτικές ηγεσίες αποτελούνταν από επιχειρηματίες μεσαίας ή μεγάλης εμβέλειας. Ίσως ο χρόνος που αφιέρωναν γενιές ολόκληρες επιχειρηματιών στα κοινοτικά καθήκοντα, να υπήρξε σημαντικότερος για τους ίδιους από τις καθαντές οικονομικές συμβολές τους. Ανεκτίμητη υπήρξε και η συμβολή των ραβίνων, που έπαιξαν αναλογικά μεγαλύτερο ρόλο από ό,τι οι λειτουργοί της χριστιανικής εκκλησίας. Παράδειγμα ο Ζοσούνε Περαζιά που στα τέλη του 18ου αιώνα πρωτοστάτησε στη συγχώνευση των φιλανθρωπικών οργανώσεων των κεχαλίμ σε ένα ενιαίο Μπικούρ Χολίμ.

Στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού, δηλαδή στην τελευταία περίοδο της τουρκοκρατίας, οι κίνδυνοι του εξισλαμισμού έχουν περιοριστεί. Δημιουργούνται όμως άλλες υλικές συνθήκες, που πυροδοτούν τον ενεργητισμό στο εσωτερικό των κοινοτήτων. Η κυριότερη είναι ο εκπεσμός των τοπικών παραγωγικών κλάδων. Οι άλλοτε ανθούσες συντεχνίες, ιδιαίτερα στους κλάδους της υφαντουργίας, υφίστανται τον ακατανίκητο ανταγωνισμό των ευρωπαϊκών βιομηχανικών προϊόντων.

Το αποτέλεσμα είναι η μαζική πτώχευση πολλών μικρών επιχειρήσεων και οικοτεχνιών. Στο εσωτερικό της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης, όπως και των άλλων μεγάλων πόλεων της Ανατολής, δημιουργούνται νέες ανάγκες. Οι κατεστραμμένοι βιοτέχνες αναζητούν πρόσβαση στο σχολικό σύστημα για τα παιδιά τους, που εκ των πραγμάτων δεν μπορούν πλέον να ενταχθούν στο πατρικό επάγγελμα. Οι κακές βιοτικές συνθήκες δημιουργούν επιπρόσθετη ζήτηση στον τομέα της υγείας. Οι συχνές πυρκαγιές προκαλούν κάθε φορά νέα θύματα, δεκάδες και εκατοντάδες άστεγες κατεστραμμένες οικογένειες. Νέες ομάδες προσφύγων καταφεύγουν στη Θεσσαλονίκη. Για όλα αυτά, δεν υπάρχει βέβαια καμία κρατική μέριμνα. Κάθε θρησκευτική κοινότητα πρέπει να λύσει μόνη της τα συσσωρευμένα προβλήματα. Και δεν μπορεί να το επιτύχει δίχως τη βοήθεια των ευεργετών.

Έτσι, οι ευεργεσίες κατευθύνθηκαν στην κάλυψη των αναγκών ενός πληθυσμού με έντονα υγειονομικά προβλήματα και πολύ χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Νοσοκομείο, αστυκλινικές, γηροκομείο, ορφανοτροφείο, σχολεία, παροχή άμεσης βοήθειας σε μαθητές και οικογένειες που αδυνατούσαν να εξασφαλίσουν τη διατροφή και τη θέρμανσή τους, εγκατάσταση προσφύγων και πυροπαθών είναι ίσως οι σημαντικότεροι τομείς που συγκέντρωσαν την προσοχή των ευεργετών. Πρόκειται για τα ελλείμματα μιας κοινωνίας, που εστερείτο κράτους προνοίας, με αποτέλεσμα η ιδιωτική φιλανθρωπία και ο ευεργετισμός να παίζουν κυρίαρχο ρόλο.

Οι ευεργέτες μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη μπορούμε να κατατάξουμε σημαντικές προσωπικότητες της διασποράς, που δεν ζούσαν στη Θεσσαλονίκη. Κορυφαία θέση κατέχει στην ευγνωμοσύνη των Θεσσαλονικέων το ζεύγος **Χιρς**, στο οποίο οφείλονται οι μεγάλες δωρεές για την ανέγερση του νοσοκομείου, που έλαβε το όνομά τους, για την ίδρυση της ταυτόνημης συννοικίας, για τη δημιουργία αστυκλινικής. Οι Χιρς ενίσχυσαν μαθητές, ε-

Δυτικό τμήμα της βίλας Μορντόχ - Σήμερα Δημοτική Πινακοθήκη.

γκατέστησαν πυροπαθείς, συνένδραμαν τους πρόσφυγες από τη Ρωσία, ίδρυσαν σχολεία, χρηματοδότησαν την ανοικοδόμηση της ιστορικής σχολής Ταλμούδ Τορά και πραγματοποίησαν και άλλες σημαντικές δωρεές.

Στην ίδια κατηγορία ανήκει και η **οικογένεια Σαούλ Δανιήλ Μοδιάνο**, ο οποίος φεύγοντας σε νεαρή ηλικία από τη Θεσσαλονίκη, κατάφερε να δημιουργήσει στην Ιταλία μία επιχειρηματική αυτοκρατορία. Στους κληρονόμους του οφείλεται η ίδρυση του γηροκομείου, που φέρει το όνομά του. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί και το όνομα του **Σαμουήλ Δανιήλ Μοδιάνο** (1845-1931), που υπήρξε πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας και

συντονιστής των φιλανθρωπικών της υποθέσεων, μεταξύ των οποίων και πρόεδρος του γηροκομείου¹.

Από τους Ισραηλίτες της Θεσσαλονίκης, κορυφαία θέση στον ευεργετισμό έχει αναμφίβολα ο **Μοσέ Αλλατίνη**, ο περίφημος γιατρός και επιχειρηματίας, που πρωτοστάτησε μαζί με τη σύζυγό του Ρόζα σε σημαντικά έργα κοινωνικής ευποιίας. Στη διαθήκη του άφησε 1.000 λίρες στα εβραϊκά σχολεία και 500 στα χριστιανικά και τα ισλαμικά². Μέγας φιλάνθρωπος υπήρξε και ο **Αλφρέδος Αλλατίνη**, όπως και ο **Χαϊμούτσο Κόβο**, γιος του αρχιραβίνου Ασσέρ Κόβο.

Πρέπει να αναφερθεί εδώ μία ανέκδοτη είδηση από τους κώδικες της ορθόδοξης χριστιανικής κοινότητας³: Το 1876, ένας μηχανικός του εργοστασίου Αλλατίνη, ο Νικόλαος Καβαρδίνας, επίθετο που δείχνει ότι καταγόταν από το Λιτόχωρο, τραυματίζεται θανάσιμα από έκρηξη του λέβητα, αφήνοντας χήρα και ορφανά μικρά παιδιά. Ο Μοσέ Αλλατίνη σπεύδει να ενισχύσει την οικογένειά του με ένα σεβαστό ποσό, το οποίο συμπληρώνει την αποζημίωση που edικαιούτο η οικογένεια από ένα είδους *ταμείου ατυχημάτων*, που ο πρωτοπόρος επιχειρηματίας είχε συστήσει στο εργοστάσιό του. Κάθε εργάτης κατέθετε εντόκως ένα μικρό ποσό του μισθού του στην επιχείρηση. Σε περίπτωση ατυχήματος, το συγκεντρωμένο ποσό διπλασιαζόταν, με δαπάνη της εταιρείας. Στην περίπτωση του Νικο-

λάου Καβαρδίνια, το συνολικό κεφάλαιο έφτανε τα 8.000 χρυσά φράγκα. Από τους τόκους του κεφαλαίου αυτού συντηρήθηκε η οικογένεια, μέχρι την ενηλικίωση των παιδιών, οπότε το κεφάλαιο ήταν στη διάθεσή τους. Στο ενδιάμεσο διάστημα τους τόκους κατέβαλε η εταιρεία, με επιτόκιο 8 τοις εκατό, που ήταν αρκετά μεγαλύτερο από εκείνο της αγοράς. Ας σημειωθεί ότι η χριστιανική δημογεροντία εξέφρασε δημοσίως την ευαρέσκειά της για τη βοήθεια αυτή του Μοσέ Αλλατίνη, αδιανόητη με τα μέτρα της εποχής.

Ο Σαούλ Ισαάκ Μοδιάνο και η σύζυγός του Φακίμα εκτέλεσαν επίσης σημαντικό έργο υπέρ της Κοινότητας, παρέχοντας ανελλιπή βοήθεια στα φιλανθρωπικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η Φακίμα, αδελφή του μετέπειτα προέδρου της Κοινότητας Ιακώβ Καζές, έμεινε στη συλλογική μνήμη από τη Συναγωγή Μπεθ Σαούλ, την οποία έκτισε μετά το θάνατο του συζύγου της.

Οι κληρονόμοι του **Μαίρε Αμποάβ** χρηματοδότησαν το 1923 την ίδρυση της ταυτώνυμης σχολής.

Ο Εμμανουήλ Σαλέμ, αυτή η κορυφαία νομική προσωπικότητα του ευρωπαϊκού χώρου, που έχουμε την τιμή να συγκαταλέγεται στους συμπατριώτες μας, ορφανός ο ίδιος και αυτοδημιούργητος, πρωτοστάτησε στην ίδρυση του ορφανοτροφείου **Καρόλου Αλλατίνη**, το 1910, ίδρυμα που έλαβε το όνομα ενός άλλου μεγάλου ευεργέτη.

Θεσσαλονικείς επιχειρηματίες, όπως ο **Αβραάμ Ρεβάζ** και ο **Ααρόν Ματαράσσο**, υποστήριξαν οικονομικά την οργάνωση Ματανόθ Λεβιονίμ, σκοπός της οποίας ήταν η παροχή διατροφής σε άπορους μαθητές και οικογένειες. Ο **Αβραάμ Σαλτιέλ** ίδρυσε το 1896 την οργάνωση Γιεσουά Βεραχαμίν, που μοίραζε κάρβουνα στους ενδείς. Ο **Ισαάκ Χασσίδ** και ο **Χαίμ Πίνχας** ήταν δωρητές του Μπικούρ Χολίμ, που ενίσχυσαν τη δημιουργία ιατρείων σε πυκνοκατοικημένους εβραϊκούς συνοικισμούς εκτός πόλεως. Ο **Λιάτο Νόαχ** είχε την πρωτοβουλία της ίδρυσης του ασύλου φρενοβλαβών, στην περιοχή του παλαιού σταθμού.

Ο **Ααρόν Περαχιά**, στο τέλος του 17ου αιώνα είχε ιδρύσει το Yetonim ve- Almanoth, που στο 19ο αιώνα το διαχειρίστηκε ο **Αβραάμ Γκατένιο**⁴. Ο τελευταίος διαχειρίστηκε και το Hessed Olam, που είχε ιδρύσει ο Μοσέ Αλλατίνη.

Σημαντικό ρόλο στο φιλανθρωπικό έργο έπαιξε και η ένωση των παλαιών μαθητών της Αλλιάνς Ισραελίτ, με επιφανείς ηγέτες τον **Ιωσήφ Νεχαμά** και τον **Μωϋσή Αμπραβανέλ**.

Τα ονόματα που αναφέρουμε εντελώς δειγματοληπτικά δεν καλύπτουν βέβαια το εύρος του εβραϊκού ενεργητισμού της Θεσσαλονίκης. Πολλά άλλα ονόματα θα έπρεπε να αναφερθούν⁵.

Μία ενδιαφέρουσα πλευρά της κοινωνικής ευποιίας είναι η συνολική συμμετοχή των Εβραίων σε εθόνους για εκπαιδευτικούς ή υγειονομικούς σκοπούς της χριστιανικής κοινότητας και αντιστρόφως η συμμετοχή χριστιανών σε εθόνους της Ισραηλιτικής Κοινότητας. Πρέπει, ακόμη, να σημειωθεί, ότι για τη λειτουργία των σχολείων τους, οι τρεις Κοινότητες της Θεσσαλονίκης, εβραϊκή, χριστιανική και ισλαμική, μοιράζονταν αρμονικά τουλάχιστον από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι την περίοδο του μεσοπολέμου έναν κοινό οικονομικό πόρο: Τα έσοδα από την ενοικίαση των κισλάδων, δηλαδή των λιβαδιών που περιέβαλαν την πόλη και σήμερα είναι πυκνοκατοικημένες συνοικίες.

Το έσοδο αυτό ήταν ένας από τους πολλούς πόρους που η Ισραηλιτική Κοινότητα είχε αφιερώσει για τη λειτουργία των φιλανθρωπικών και εκπαιδευτικών της ιδρυμάτων. Γιατί, στην πραγματικότητα, εκτός από τους μεγάλους ευεργέτες της Κοινότητας, δεκάδες εξέχοντες Εβραίοι εξάντλησαν την ευρηματικότητά τους στην εξεύρεση των αναγκαίων πόρων για να λειτουργήσουν τα ιδρύματά της.

Τώρα πια δεν υπάρχουν παιδιά να σχολάνε από την Ταλμούδ Τορά. Και ίσως όλα όσα ακούστηκαν, να ηχούν σαν ιστορικές λεπτομέρειες. Αλλά εδώ έχουμε μια μάχη να δώσουμε, τη μάχη της μνήμης. Η αξιοπρέπειά μας, η ιστορική προοπτική μας είναι συνυφασμένες με τη μάχη αυτή.

Παραπομπές:

1. M. Modiano, Hamehune Modiliano: The Genealogical Story of the Modiano Family from 1570 to our days, Athens 2000, 65.
2. «Ερμής», φ. 702 και 786 (1882).
3. ΙΑΜ, κώδικας 14, σ. 153 (16.10.1876).
4. Ι. Νεχαμά, Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, 1511.
5. Θα πρέπει να θυμηθούμε τουλάχιστον τις οικογένειες Αμπαστάδο, Αελιών, Αμάο, Αντζέλ, Αρδίττι, Ασσό, Ερρέα, Καπουάνο, Καράσσο, Μαπαλόν, Μισαρηλ, Μισράνι, Μπενζαμίν, Μπερσοιάν, Μπενβενίσιο, Μπουβλά, Νιζμίας, Ναάφ, Νεχαμά, Ρεκανάτι, Σαίας, Σαζί, Σαλέμ, Σαλτιέλ, Σαλόμ, Σαπόρτα, Τιάνο, Φερνάντεζ και Φρανσές Ι. Νεχαμά, 1542.

[Ο γ. **Ε.Α. Χεζίμογλου** είναι ιστοριοδίφης και εκδότης του περιοδικού «Θεσσαλονικέων Πόλις». Το παραπάνω δημοσιευμένο κείμενο είναι ομιλία στο μνημόσυνο των ενεργειών και δωρητών της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, στις 13 Μαρτίου 2002].

«Εκ λίθου συηνίτου»

(Οι Εβραίοι στην ποίηση του Κ.Π. Καβάφης)

Του κ. Τ.Μ. ΚΑΛΑΜΙΤΣΗ

Μολονότι «ο Καβάφης
δεν έκανε έργο ψυχρού
ιστορικού», όπως
παρατήρησε ένας από
τους οξυδερκέστερους
κριτικούς¹ του καιρού
του, εντούτοις
«ζωντάνεψε μια
περίοδο της ιστορίας με
το δικό του τρόπο τόσο
ζωηρά, ώστε όποιος
διάβασε το έργο του να
μη μπορεί πια να

αναλογισθεί την αλεξανδρινή εποχή
χωρίς να τη δει μεσ' από το πρίσμα»
της δικής του καταγραφής. Έτσι, ως
ιστορικός ο Καβάφης επέλεξε να
εντάξει στο ευάριθμο έργο του και
κρίσιμες στιγμές της ελληνιστικής
ιστορίας των Ιουδαίων.
Έχει επίσης παρατηρηθεί², ότι ο

Καβάφης
επεξεργάστηκε το μύθο
της
ελληνιστικής
Αλεξάνδρειας
προκειμένου να
εκφράσει κριτικά την
ιστορική εποχή του.
Από αυτή την άποψη
ιδωμένο το ποίημα
Ευρίωνος τάφος, επί
παραδείγματι, αποκτά
την ιστορικότητα της

καβαφικής εποχής, οπότε
επαναλαμβάνεται ο ελληνιστικός
«διάλογος» μεταξύ Ελλήνων και
Ιουδαίων στην πολυεθνική
Αλεξάνδρεια που διαδραματίζει
εφάμιλλο ίσως με τον αρχαίο της ρόλο,
αφού βιώνει δυναμικά την επάνοδο των
Εβραίων στην ιστορική τους κοιτίδα.

Το Ευρίωνος τάφος³, που γράφηκε στις αρχές
του βαλκανικού και κυκλοφόρησε⁴ στις
αρχές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου,
είναι προσεγγίσιμο υπό το πρίσμα πολλα-
πλών αναγνωστικών επιπέδων, μια τεχνική⁵ που πα-
ραπέμπει στη λογοτεχνική μέθοδο της αλεξανδρινής
γραμματείας. Και πράγματι, εδώ ο «πρωτεύκός γέρος
της Αλεξάνδρειας» αναδιφεί την πολιτισμική ιστορία
της πόλης του μέσω ιδιοτήτων.

Ευρίωνος τάφος

Εις το περίτεχνον αυτό μνημείον,
ολόκληρον εκ λίθου συηνίτου,
που το σκεπάζουν τόσοι μενεξέδες, τόσοι κρίνοι,
είναι θαμένος ο ωραίος Ευρίων.

Παιδί αλεξανδρινό, είκοσι πέντε χρόνων.
Απ' τον πατέρα του, γενιά παλιά των Μακεδόνων:
από αλαβάρχας της μητέρας του η σειρά.
Έκαμε μαθητής του Αριστοκλείτου στην φιλοσοφία,
του Πάρου στα ρητορικά. Στας Θήβας τα ιερά
γράμματα σπούδασε. Του Αρσινόιτου
νομού συνέγραψε ιστορίαν. Αυτό τουλάχιστον θα μείνει.
Χάσαμεν όμως το πιο τίμιο -την μορφή του,
που ήτανε σαν μια απολλώνια οπτασία.

Τα ζητήματα που θέτει γενικότερα η ποίηση του
Καβάφης, και ανιχνεύονται σε κάθε ιδιαίτερο ποίημά
του, είναι κι εδώ συναφή με τη στοιχειοθέτηση της ι-
στορικής ταυτότητας του (ιδεώδους) προσώπου: Τις
καταβολές του, τη θέση του στην κοινωνική πυραμίδα,

τις ποιοτικές ιδιότητες του κι, εντέλει, το μνημειακό κωδικό του.

Όταν μετά την άλωση της Ιερουσαλήμ του 580 π.Χ. κατέφθασαν Εβραίοι στην Αίγυπτο, υπήρχαν ήδη εκεί πολυάριθμες κοινότητες ομοφύλων τους να τους περιμένουν. Από τους «παλαιόθεν» εκείνους Εβραίους οι περισσότεροι υπηρετούσαν ως «μισθωτοί»⁶ στρατιώτες, και πολλοί απ' αυτούς κατοικούσαν στη νήσο Ελεφαντίνη της νότιας επαρχίας Συήνης, σημερινού Ασουάν⁷, ζώντας κατά κανόνα ως γεωργοί⁸ ιδιοκτήτες γης, ενώ άλλοι τόκιζαν χρήματα ή εργάζονταν ως ναύτες στο Νείλο. Στην Ελεφαντίνη υπήρχαν από τον 6ο αιώνα ήδη ναός του Γιαχβέ⁹ και πολιτικό δικαστήριο και οι κάτοικοί της μιλούσαν την αραμαϊκή, που ήταν πολύ διαδεδομένη.

Η ιουδαϊκή παρουσία στην Αίγυπτο ήταν, ωστόσο, κατά πολύ αρχαιότερη¹⁰ και οι κυμαινόμενες σχέσεις μεταξύ Αιγυπτίων κι Εβραίων¹¹ ήσαν κατά καιρούς αγαστές¹². Οι Εβραίοι, έχοντας υπερβεί από πολλού το νομαδικό βίο, συγκροτούσαν αμιγείς κοινότητες που διατήρησαν για αιώνες τις θεσμικές αξίες της εθνικής τους ταυτότητας. Αυτό άρχισε να αλλάζει με την εκστρατεία του Αλεξάνδρου¹³ και τη βασιλεία των Πτολεμαίων¹⁴ οι οποίοι, μη έχοντας ως κατακτητές την αποδοχή και το αίσθημα της ασφάλειας μεταξύ των αλλόφυλων λαών της Αιγύπτου, εποίκισαν όσο το δυνατόν περισσότερους Μακεδόνες των δυτικών κυρίως περιοχών της μητροπολιτικής τους πατρίδας¹⁵.

Ενώ, λοιπόν, ο ελληνικός και ο ιουδαϊκός κόσμος αναπτύχθηκαν παράλληλα από αντίθετες όμως εστίες πολιτισμού, επί Πτολεμαίων συνέκλιναν προωθώντας ένα «διάλογο» κοσμοϊστορικής σημασίας¹⁶. Στο «διάλογο» αυτό συνέβαλε η αμοιβαία υποδοχή των πολιτισμικών αξιών των δυο εθνών¹⁷ που, μέσω και των εμπορικών τους συναλλαγών, οδήγησε την κοινή τους πορεία προς έναν ιδιότυπο κοσμοπολιτισμό¹⁸. Έναν κοσμοπολιτισμό που «είχε συγχωνεύσει εν τω αυτώ τύπω ανθρώπους διαφόρων εθνοτήτων, εις τους οποίους η ρωμαϊκή ειρήνη (pax romana) είχε συντελέσει όπως δοθούν χαρακτηριστικά όμοια, ούτως ώστε υπό την έποψιν ταύτην ο τότε ελληνορωμαϊκός κόσμος [να] δύναται να παραβληθῇ προς τον του 19ου και 20ού αιώνας», που τον χαρακτήριζε «προπάντων η έλλειψις πατρίδος ιδιαιτέρας και εθνικισμού στενού,

η έλλειψις παραδόσεως δεσμευτικής, η ευκολία των συγκοινωνιών και τέλος ελευθερία ηθών και ηθική των φύλων» (δεδομένα που υποδεικνύουν «ιδιαιτέρως την εποχήν ταύτην ως πλαίσιον εις τα ποιήματα του Καβάφη»¹⁹), και έδωσε στον κόσμο το «είδος» Ευρίων.

Γόνος παλαιόθεν Μακεδόνων και Ιουδαίων, ο Ευρίων ταντοποιείται κυρίως από τις «ελληνικές» του ιδιότητες²⁰, όπως θα άρμοζε άλλωστε σε κάθε αλεξανδρινό Ιουδαίο: Είχε σπουδάσει φιλοσοφία, ρητορική και θεολογία²¹, είχε αναδιηγήσει την ιστορία ενός ιδιαίτερου τόπου²², και δεδομένης της μητρικής του καταγωγής από τους «αλαβάρχας»²³, την εξέχουσα τάξη των ελληνιζόντων αιγυπτιωτών Ιουδαίων, ο νεκρός ήρωας του Καβάφη ανάγεται αισθητικώς σε κατ' εξοχήν ελληνικό ιδεώδες.

Πώς αποκωδικοποιούνται σήμερα, με «την πρόοδο των ανακαλύψεων και τη λεπτότητα του νοητικού μηχανισμού» των νεότερων μελετητών του Καβάφη, οι ιδιότητες που προσδίδει ο ποιητής στον ελληνικό²⁴ ήρωά του; Ότι «πίσω από τον επώνυμο [ήρωα] που εμφανίζεται στο προσκήνιο του ποιήματος, υποκρύπτεται ως υποβολέας ο ποιητής»²⁵, αποτελεί ερευνητικό δεδομένο που επιτρέπει ανεπιφύλακτα το χαρακτηρισμό του *Ευρίωνος τάφος* ως ποιήματος ποιητικής του Καβάφη.

Κωδικοποιώντας έτσι τη γενετική δομή του ατόμου, όπως αυτή προκύπτει από τη διασταύρωση ελληνικού κι εβραϊκού γονιδίου στη διαχρονική Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου²⁶, ο ποιητής υπαγορεύει την ανάγνωση του μνημειακού κειμένου του με την προοπτική της συγχρονικής εποχής του²⁷, φωτίζοντας επιπλέον ένα πρωϊμότερο εβραϊκό²⁸ ποίημα της νεότητάς του, του 1896, το «κρυμμένο» *Σαλώμη*²⁹. Σε αυτό ο δημοσιογραφικά ενημερωμένος χρηματιστής της πολυεθνικής Αλεξάνδρειας κωδικοποιεί λογοτεχνικά την ιδεολογική έριδα του καιρού του για την καταγωγή του ευρωπαϊκού πολιτισμού από τις δυο συνιστώσες του, τον ιουδαϊσμό και τον ελληνισμό³⁰. Μια καιρία ιδεολογική διαμάχη η Τέχνη της εποχής³¹ θα εκφράσει ποικίλως συνάδοντας με τους ήχους του σιωνιστικού ιδεώδους.

Έτσι και το «περίτεχνον αυτό μνημείον» του Καβάφη, που κωδικοποιεί το αλεξανδρινό ιδεώδες δημιουργώντας «*de facto* και έναν Ισραήλ και μια Ελλάδα παραπάνω»³², είναι «ολόκληρον εκ λίθου σπηνίτου»³³.

1. Άλκης Θρύλος, «Μερικές ακόμα εντυπώσεις από το έργο του Καβάφη», *Κύκλος* (1932), ανατύπωση ΕΛΙΑ, Αθήνα 1983, σ. 65.
2. Στρατής Τσίρκας, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, Κέδρος, Αθήνα 1958, σ. 233. Επίσης, Edmund Keely, *Η καθαφική Αλεξανδρεία - εξέλιξη ενός μύθου*, μτφ. Τζ. Μαστοράκη, Ίκαρος, Αθήνα 1979, 199. Ακόμη, Γιάννης Δάλλας, *Καβάφης και Ιστορία*, Ερμής, Αθήνα 1974, σ. 152.
3. «Από το 1914 ως το 1918 ο Καβάφης δημοσίευσε πέντε ποιήματα με τίτλο που περιλαμβάνει κάποιο φανταστικό όνομα ακολουθούμενο από τη λέξη "Τάφος"»: Γ.Π. Σαββίδης: *Κ. Π. Καβάφης, Τα ποιήματα (1897-1918)*, Ίκαρος Εκδοτική Εταιρεία, Αθήνα 1993, σ. 142.
4. Γραμμένο το 1912, κυκλοφόρησε το 1914 σε μονόφυλλο.
5. «Μήπως ο Καβάφης τότε δούλευε τα ποιήματά του σε πολλά παράλληλα επίπεδα, που σαν προβολές πέφτουν μέσα συμπίπτουν και μας δίνουν μια μοναδική εικόνα, που αργότερα — μετά την προβολή της μέσα στη συνείδησή μας — διασπάζεται, και μας δημιουργεί διαφόρων ποιότητων απηχήσεις; Μια παρόμοια αισθητική, που απαιτεί από τα κείμενά της να επιδέχονται διαφορών ειδών ερμηνείες, υιοθετήθηκε κατά καιρούς από πολλούς: από την Καββάλη, από τους Αλεξανδρινούς Εβραίους σαν τον Φίλωνα, από τους νεοπλατωνικούς...»: Ι.Α. Σαργιάννης, «Σχόλια σε τρία ποιήματα του Καβάφη», *Νέα Εστία*, Αθήνα (Μάιος) 1953, σ. 595.
6. Ιερεμίας, 46.21.
7. Drioton et Vandier, *Les peuples de l' Orient Meditteraneeen II. L' Egypt*, Les presses universitaires de France, 1938, σ. 252 κ.ε.
8. Για τη σημαντική προέλευση της λέξης *falah* (ή: *felah*, γεωργός) βλ. Α. Κεραμοπούλου, *Τι είναι οι Κουτσοβλαχοί*, Αθήνα 1939, σ. 9, σημ. 4.
9. Ο ναός καταστράφηκε περί τα 410 π.Χ., όταν οι Αιγύπτιοι εξεγέρθηκαν κατά των Περσών.
10. «Εσηκώθη δε νέος βασιλεύς επί την Αίγυπτον και είπε προς τον λαόν αυτού: Ιδοὺ, ὁ λαὸς τῶν υἱῶν Ισραὴλ εἶναι πολὺ πληθὺς και ισχυρότερος ἡμῶν. Ἐλθετε, ας σοφισθῶμεν κατ' αὐτῶν, διὰ να μη πολλαπλασιασθῶσι, και, αν σιμνή πόλεμος, ενωθῶσι και οὕτοι μετὰ των εχθρῶν ἡμῶν και πολεμήσωσιν ἡμᾶς και αναχωρήσωμεν εκ του τόπου... Ὅσον ὁμως κατέβηβον αὐτούς, τόσω μάλλον ἐπληθύνοντο και ἠνξάνοντο.» Εξοδος, 1.8.
11. «Εν εκείνη τη ημέρα πέντε πόλεις θέλει ἔσθαι εν τη γῇ της Αἰγύπτου, λαλοῦσαι την γλῶσσαν Χαναάν και ομνύουσαι εις τον Κύριον των δυνάμεων... θέλει εἰσθαι εν τῷ μέσω της γῆς Αἰγύπτου θυσιαστήριον εις τον Κύριον... και θέλει γνωρισθῇ ὁ Κύριος εις τους Αἰγυπτίους.» Ησαΐας, 19.18.
12. *Histoire d'Israel*, P. Ricciotti, trad. Aunvray, Paris, A. et J. Picard et Cie 1947, I, σ. 6 κ.ε.
13. Κωνσταντίνος Ασώπιος, *Λόγος περί*

- Αλεξάνδρου, επί της Δευτέρας αυτού Πρυτανείας, Αθήνησι 1858.
14. Ίωσπος, *Ιουδαϊκή αρχαιολογία*, XI, 345.
 15. Αντωνίου Κεραμοπούλου, ακαδημαϊκού - καθηγητού Πανεπιστημίου, *Αρχαία ιστορία των Εβραίων. Η Αίγυπτος και οι Βλάβες* (Διάλεξις γενομένη εν τη αιθούσῃ της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών). Μακεδονική Λαϊκή Βιβλιοθήκη. Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1952.
 16. James Barr, «Hebrew, Aramaic and Greek in Hellenistic Age», *The Cambridge History of Judaism: The Hellenistic Age*, II, 1989, σσ. 105 κ.ε.
 17. Henry Chadwick, «Philo and the Beginning of Christian Thought», *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*, Cambridge University Press 1970, σσ. 133-157.
 18. A. Bertholet, *Histoire de la civilisation d'Israel*, trad. J. Marty, Paris 1929, σ. 19 & 53-60.
 19. Α.Γ. Πολίτης, *Ο Ελληνισμός και η νεώτερη Αίγυπτος*, Γράμματα, Αλεξάνδρεια 1928 & Αθήνα 1930. Βλ. και Στρατής Τσίρκας, *ό.π.*, σ. 45.
 20. Albin Lesky, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφ. Α. Τζομπανάκη, Ε.Ι. Ε.Π., Θεσσαλονίκη 1975, 1090 κ.ε. Επίσης, W. Wacholder, *Nicolaus of Damascus*, Berkeley & Los Angeles 1962, σ. 81 κ.ε.
 21. Για πολλούς αιώνες η πόλη έγινε έδρα μεγάλων Φαραώ. Τότε παραισθήθηκαν οι οικονομικές δυνατότητες να ανιδρυθούν μεγάλες οικοδομές και οι τεράστιοι ναοί του θεού Άμμωνος, ο οποίος θεωρείτο ιδρυτής των Θηβών. Οι θησαυροί που είχαν περιέλθει στην κατοχή του ιερατείου του Άμμωνος ήταν αμύθητοι. Ως εξαόρτημα του ναού ιδρύθηκαν τότε θεολογικές σχολές, που σημείωσαν μεγάλη ανάπτυξη. Οι πιο επιφανείς προσωπικότητες της Αιγύπτου επεδίωκαν να ιερατεύσουν στο ναό του Άμμωνος. Κατά την κατάκτηση της Αιγύπτου από τον Μ. Αλέξανδρο η πόλη βρισκόταν σε μεγάλη κατάρρευση. Οι Έλληνες βασιλείς της Αιγύπτου τίμησαν την πόλη με λαμπρές οικοδομές, αλλά η παλιά μητροπολιτική επισκοπή όταν ο Πτολεμαίος Α' έκτισε κοντά της την Πτολεμαίδα. [Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, τ. Θ, σ. 654-5].
 22. Η όαση Φαγιούμ. Αρχική πρωτεύουσά της ήταν η Κροκοδειλουπόλις, που επανίδρυσε ο Πτολεμαίος Φιλάδελφος μετονομάζοντάς την σε Αρσινόη προς τιμήν της συζύγου του Αρσινόης Β'. Η περιοχή ήταν, και είναι, πολύ εύφορη και κατανεμόταν σε τρεις «μερίδας» (Αιγύπτιοι, Ιουδαίοι και Έλληνες). Το κέντρο της περιοχής ονομάζεται *Κιμάν Φααρίς*, δηλαδή *Λόφος των Ιππέων*.

- [Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, τ. Γ', σ. 665].
23. «Αλαβάρχει ή Αραβάρχει ήσαν οι προϋπαρμένοι της Εβραϊκής Κοινοτήτος της Αλεξανδρείας.» Γ. Λεχωνίτη, *Καβαφικά αυτοσχόλια*, με εισαγωγικό σημείωμα Τίμου Μαλάνου, Αλεξάνδρεια 1942 [και πανομοιότυπη επανέκδοση «με μικρές αλλαγές και προσθήκες του Τίμου Μαλάνου», Αθήνα, 1977]. Εδώ, *Κ.Π. Καβάφης, Τα ποιήματα (1897-1918)*, *ό.π.*, σ. 143.
 24. Σύμφωνα με τον Ευσέβιο και άλλους βυζαντινούς συγγραφείς, ο τίτλος αυτός αποδίδεται στο μέγιστο άρχοντα των αιγυπτιακών Ιουδαίων, ενώ «αποτελεί απλήν εκασίαν ότι το αξίωμα τούτο, το οποίο κατέλαβον κατά καιρούς επιφανείς Ιουδαίοι, ταυτίζεται με το αξίωμα του εθνάρχου των κατά την Αίγυπτον Ιουδαίων». [Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, τ. Β', σ. 157].
 24. Ο Καβάφης αυτοαποκαλείται «ελληνικός».
 25. Δ.Ν. Μαρωνίτης, «Υπεροψία και μέθη (1)», *Το Βήμα*, 6 Απριλίου 2003, σ. Α62.
 26. Όπως και στα αμιγή εβραϊκά ποιήματα του Καβάφη, ο ιουδαϊσμός βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τον ελληνισμό.
 27. Δ.Ν. Μαρωνίτης, *ό.π.*
 28. Ο όρος αποδίδεται στον Γ.Π. Σαββίδη: *Κ.Π. Καβάφης, Τα ποιήματα (1919-1933)*, *Νέα έκδοση του Γ.Π. Σαββίδη*, Ίκαρος Εκδοτική Εταιρεία, Αθήνα 1993, σ. 104.
 29. Κ. Π. Καβάφης, *Κρυμμένα ποιήματα 1877-1923*, φιλ. επιμ. Γ.Π. Σαββίδη, Ίκαρος 1993, σ. 61.
 30. Ο μύθος της Σαλώμης ως καλλιτεχνικού άλλοθι της έριδας, συνιστά επιμέρους κεφάλαιο της ίδιας μελέτης.
 31. Και κυρίως τα ομώνυμα έργα των Ε. Χάινε και Ο. Ονάλντ.
 32. Dominique Grandmont, «Η Ελλάδα του Καβάφη», μτφ. Αναστασία Μυλωνοπούλου, *Νέα Εστία*, τχ. 1723, Αθήνα (Μάιος) 2000, σ. 732 κ.ε.
 33. Ο συγγραφέας «αποκατά ωραίαν όψιν, ιδίως κατόπιν λειάνσεως». Πρώτος ο Πλίνιος «αποκάλεσε τούτον συνηντήν εκ της πόλεως Σύνης (Ασουάν) της άνω Αιγύπτου, παρά την οποίαν ήσαν γνωστά στρώματα τούτου κατά την αρχαιότητα, χρησιμοποιούμενα εις την κατασκευήν μνημείων». *Ο.π.*, τ. ΙΖ', σ. 351.
- [Ο *κ. Τρύφων Καλαμίνης* είναι καθηγητής Φιλολογίας. Σπούδασε μεσαιωνική και νεότερη ελληνική φιλολογία στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων και Θεσσαλονίκης. Κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος (ΑΠΘ) στις πολιτισμικές σπουδές και υποψήφιος διδάκτωρ (ΑΠΘ) επί του θέματος *Ελληνοϊουδαϊκοί διάλογοι στην ποίηση του Κ.Π. Καβάφη*. Στο φάσμα ειδικών σπουδών του με τον ελληνιστή Leslie L. Thraite Jr (University of Berkeley, California) ενασχολήθηκε με τη μελέτη του ελληνιστικού Ιουδαϊσμού, έχοντας συνεργαστεί για τη σύνθεση του βιβλίου *The Grammar of Attic Inscriptions*, I: Phonology, "Walter de Gruyter", Berlin 1980].

ΠΡΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΕΙΑΙ ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΓΕΥΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Του Καθηγητή κ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Δημιουργός εν τη αράτω Αυτού φιλανθρωπία απεκάλυψε το πανάγιό Του θέλημα αρχικώς δια των θεοπνευστων ανδρών του Ισραήλ και όταν «ήλθε το πλήρωμα των καιρών» (Λειτουργία Μ. Βασιλείου) δια του Μονογενοῦς του Υιού (Ιωάν. ιβ', 49, 50), Ον Εκείνος «Απέσταλκε... Σωτήρα του κόσμου» (Α' Ιωάν. δ', 14).

Δια της θεοκινήτου γραφίδος των εν λόγω θεοπνευστων ανδρών εδόθησαν αι εν θέματι παραινήσεις, αίτινες εκτίθενται αμέσως κατωτέρω:

Το βιβλίον **Σοφία Σειράχ** αναφέρει, ότι ο άνθρωπος «με χαρούμενη και αγαθήν καρδίαν θα επιμελήσῃ και δια τα φαγητά της διατροφής του» (Τρεμπέλας, 1976). Επί λέξει το ιερὸν κείμενον αναφέρει τα εξής: «λαμπρά καρδία και αγαθήν επί εδέσμασι των βρωμάτων αυτής επιμελήσεται» (Α', 25). Περαιτέρως, το αυτό βιβλίον δίδει οδηγίας τούτου μεν περί της συμπεριφοράς των συνδαιτυμόνων επί επισήμου γεύματος, ὅσον αφορὰ εἰς τους κανόνες της κοινωνικῆς εθιμοτυπίας, τοῦτο δε περί της λήψεως κανονικῆς εἰς ποσότητα τροφῆς, ἐξαίροντας εἰς την δευτέραν ταύτην περιπτώσιν αγαθὰς ἐπὶ της υγείας επιπτώσεις και υπογραμμίζοντας ἐκ της πολυφαγίας (υπερσιτισμός) βλαπτικὰς τοιαύτας. Προσέτι συνιστὰ την διακοπὴν του γεύματος κατὰ τα ἐπιδόρπια ἐπὶ λόγῳ ἀδυναμίας υπερφορτώσεως του στομάχου. Ἀς ἰδωμεν, τι ακριβῶς ἐν προκειμένῳ αναφέρει το βιβλίον τούτο: «Ἐπὶ τραπέζης μεγάλης ἐκάθισας, μη ανοίξης ἐπ' αὐτῆς φάρυγγά σου και μη εἴπῃς: πολλὰ γέ τα ἐπ' αὐτῆς, μνησθῇτι ὅτι κακὸν ὀφθαλμὸς πονηρὸς» πονηρότερον ὀφθαλμοῦ τι ἐκτίσται; δια τούτο ἀπὸ παντός προσώπου δακρύει, οὐ εἴναι ἐπιβλέψῃ, μη ἐκτείνῃς χεῖρα και μη συνθλίβῃς αὐτὴν ἐν τριβλίῳ. Νόει δια του πλησίον ἐκ σε αὐτοῦ και ἐπὶ παντὶ πράγματι διανοοῦ, φάγε ως ἄνθρωπος τα παρακεϊμένα σοι και μη διαμασῶ, μη μισθῇς. Παύσαι πρῶτος χάριν παιδείας και μη ἀπληροτεῖν, μήποτε προσκομῇς» και εἰ ἀνά μέσον πλειόνων ἐκάθισας, πρότερος αὐτῶν μη ἐκτείνῃς την χεῖρά σου. Ὡς ἱκανὸν ἄνθρωπῳ πεπαιδευμένῳ το ὀλίγον, και ἐπὶ της κοίτης αὐτοῦ οὐκ

ασθμαίνει. Ὑπνος υγείας ἐπὶ ἐντέρῳ μετρίῳ, ἀνέστη πρῶτῳ, και ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. Πόνος ἀγρυπνίας και χολέρας και στρόφος μετὰ ἀνδρός ἀπληστοῦ και εἰ ἐβιάσθης ἐν ἐδέσμασιν, ἀνάστα μεσοπυρῶν και ἀναπαύσῃ» (ΛΑ' - ΛΔ', 12 - 21). Παραθέτομεν ἐρμηνείαν του χωρίου τούτου: «Ὅταν παρακαθήσῃς εἰς ἐπίσημον πλουσίαν τράπεζαν, μη ἀνοίγῃς ἀχόρταστα το στόμα σου δια τα φαγητά της και μη εἴπῃς ἀπὸ μέσας σου, πολλὰ βέβαια φαγητὰ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς αὐτήν. Μη λησμονῇς ὅτι ὁ λαίμαργος ὀφθαλμὸς εἶναι κατὰ κακόν. Τι ἄλλο πονηρότερον ἀπὸ τον ἀχόρταστον ὀφθαλμόν ὑπάρχει; Δια τούτο και κλαίει το μάτι παντός ἀνθρώπου, ὅταν στερῇται ἀπὸ ἐκεῖνα, που ἐπιθυμεῖ. Ὅπου και ὅταν σε βλέπῃ το μάτι του νοικοκύρη, μη ἀπλώσῃς με λαίμαργίαν το χέρι σου και μη ῥίπτῃς εἰς το κοινὸν πιάτο μαζὴ με τον νοικοκύρη, δια να ἀρπάξῃς φαγητὰ. Κρίνε τας ἐπιθυμίας του πλησίον σου ἀπὸ τας ἰδικὰς σου και εἰς κάθε τι, που θα κάμῃς, σέψου πρῶτον καλὰ. Φάγε ὡσάν καλοαναθρεμμένος ἄνθρωπος τα παρατιθέμενα εἰς σε φαγητὰ, και μη μασάς τας τροφὰς κατὰ τρόπον ἀγροίκων και βορβόρη, δια να μη σε ἀποστραφούν. Ἡ καλὴ ἀνατροφή σου ἀς σε κάμῃ, να σταματήσῃς πρῶτος το φαγητόν σου και να μη φανῇς ἀχόρταστος, δια να μη κτυπήσῃς ἀσχημα εἰς τους ἄλλους. Εἴναι δε παρακαθήσῃς εἰς τράπεζαν μετὰ πολλῶν ἄλλων συνδαιτυμόνων, μη ἀπλώσῃς συ πρῶτος ἀπὸ ἐκείνους το χέρι σου. Δια τον ἄνθρωπον τον κοινωνικῶς μορφωμένον εἶναι ἀρετὸν και το ὀλίγον φαγητόν. Ἔτσι δε και εἰς τον ὕπνον του δεν θα ἀσθμαίνῃ, ὅπως θα ἀσθμαίνῃ ὁ βαρυφορτωμένος ἀπὸ φαγητὰ. Υγιὴς και ευχάριστος ὕπνος ὑπάρχει εἰς τον ἄνθρωπον, που το ἐντερόν του δεν εἶναι πολὺ γεμάτο. Ὅταν δε το πρῶτῳ αὐτοῦ ἐξυπνὰ, ἔχει καθαρόν και ἐλεύθερον τον νουν. Ὁ πολυφαγὸς ὅμως ἄνθρωπος ὑποφέρει ἀπὸ πόνους και ἀγρυπνίας. Ἐχει ἐμετοὺς και κόψιμο εἰς την κοιλίαν. Εἴναι ὅμως ἐπέσθης τυχόν να φάγῃς πολλὰ φαγητὰ, σταμάτα εἰς τας ὁπώρας, μην τρώγῃς φρούτα και ἔτσι θα δοκιμάσῃς ἀνάπαυσιν» (Κολιτσάρας, 1972). Θεωροῦμεν σκόπιμον να διευκρινίσωμεν, ὅτι ἡ πρότασις: «α-

νάστα μεσοπυρῶν» σημαίνει: ἐγέρθητι ἐκ της τραπέζης εἰς το μέσον της βρώσεως των ὁπῶρων, ἐν ἄλλοις λόγοις: μη τρώγῃς πολλὰ φρούτα.

Προσέτι το βιβλίον **Παροιμιαί** δίδει οδηγίας δια την συμπεριφορὰν του «ἐπὶ τραπέζης δυναστῶν» γευματίζοντος. Συγκεκριμένως το βιβλίον τούτο ἀναφέρει, ὅτι εἴν «καθίσῃς δεῖπνεῖν ἐπὶ τραπέζης δυναστῶν, νοητῶς νόει τα παρατιθέμενά σοι και ἐπιβάλλε την χεῖρά σου, εἰδὼς ὅτι τοιαῦτα σε δεῖ παρασκευάσαι, εἰ δε ἀπληρότερος εἰ, μη ἐπιθυμῇς των ἐδεσμάτων αὐτοῦ, ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδούς. Μη παρεκτείνῃς πένης ὡν πλουσίῳ, τη δε ση ἐννοία ἀπόσχου, εἴν ἐπιστήσης το σὸν ὅμα πρὸς αὐτόν, σὺδαμοῦ φανέται, κατασκευάσαι γὰρ αὐτῷ πτέρυγες ὥστερ αἰτοῦ, και ὑποστρέφῃς εἰς τον οἶκον του προεστηκότος αὐτοῦ» (ΚΓ' 1 - 5). Δηλαδή εἴν «παρακαθήσῃς εἰς το τραπέζι ἀρχόντων ἢ πλουσίων, δια να συμφάγῃς με αὐτοὺς, πρόσδεξέ πολὺ εἰς τα φαγητὰ, που παραθετοῦν ἐνώπιόν σου. Ἀπλῶνε το χέρι σου με κάποιαν περισσεύειν και συστολήν, ἔχων ἐπ' ὄψιν σου ὅτι και συ, ὅταν θελήσῃς να ἀνταποδώσῃς το γέμισμα, κατὰ τέτοια φαγητὰ εἶσαι ὑποχρεωμένος να παρασκευάσῃς. Εἴν δε εἰσαι λαίμαργος και ἀπληστός εἰς τα φαγητὰ, μη ἀφήσῃς να κινήθῃς ἀπὸ την ἐπιθυμίαν των ὡραίων φαγητῶν, διότι αὐτα πλεονάζον να προέρχονται ἀπὸ ἀδικίας και πάντως δίδουν ψευδὴ ἀντίληψιν περὶ της ζωῆς. Μη ἀπλῶνεσαι και μη αμιγλάσαι να φθάσῃς τον πλούσιον, ἐνὼ συ εἶσαι φτωχός. Απομάκρυνε τον νουν σου ἀπὸ αὐτὰ. Εἴν προσήλωσῃς το μάτι σου εἰς αὐτόν τον πλούσιον και ἐλπίσῃς εἰς βοήθειάν του, αὐτὸς θα σε ἐγκαταλείψῃ και θα γίνῃ ἀφαντος. Διότι ὁ πλούσιος παίρνει φτερά αἰτον και φεύγει βιαστικὰ πρὸς τον οἶκον ἄλλου, ἀνωτέρου ἀπὸ αὐτόν πλουσίον» (Κολιτσάρας, 1972).

Ἐπὶ πλέον το αὐτὸ βιβλίον συμβολεῖ να μη συντρῶγῃ τις μετὰ κακῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ λέξει το ἐν λόγω βιβλίον ἀναφέρει τα εξής: «μη συνδέλαιναι ἀνδρὶ βασιλῶν, μηδὲ ἐπιθυμῇ των βρωμάτων αὐτοῦ, ὃν τρόπον γὰρ εἰ τις κατατίτοι τρεῖς, οὕτως εσθῇ και δίνει, μηδὲ πρὸς σε εἰσαγάγῃς αὐτόν και φάγῃς τον

ψωμόν σου μετ' αὐτοῦ, ἐξεμέσει γὰρ αὐτόν καὶ λυμάνειται τοὺς λόγους σου τοὺς καλοὺς» (ΚΓ', 6 - 8). Τούτεστι: «Μὴ συντρώγῃς με φθονερὸν ἄνθρωπον, οὔτε καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃς τὰ ποικίλα φαγητά, πού σου παραθέτει. Ὅπως ἐκεῖνος που ἔχει καταπιεῖ μίαν τρίχα καὶ εἶναι ἐ- τοίμος νὰ κάμῃ ἐμετόν, ἐστὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν τοῦ στενοχωριὰν τρώγει καὶ πίνει καὶ ὁ φθονερὸς ἄνθρωπος, ὅταν σε βλέπῃ ἀπέναντί του. Οὔτε καὶ σὺ νὰ τον προκαλέσῃς εἰς τὸ σπῖτι σου καὶ νὰ φάῃς μαζί με αὐτόν τοῦ λυτὸν φαγητόν σου. Διότι θὰ ἀπιδίῃ καὶ θὰ κάμῃ ἐ- μετόν τὸ φαγητόν σου. Θὰ χλευάσῃ δε καὶ θὰ ἐμπαίξῃ τὰ ευγενῆ καὶ περιποιη- τικά σου δι' αὐτόν λόγια» (Κολιτσάρας, 1972).

Εἰς ἄλλου τοῦ βιβλίου **Σοφία Σειράχ** δίδει τὴν ἐξῆς συμβουλὴν: «ἐν συμποσίῳ οἶνον μὴ ἐλεγξῇς τὸν πλησίον καὶ μὴ ἐ- ξουθενώσῃς αὐτόν ἐν ευφροσύνῃ αὐτοῦ, λόγον ονειδισμοῦ μὴ εἴπῃς αὐτῷ, καὶ μὴ αὐτόν θλίψῃς ἐν ἀπαιτήσῃ» (ΛΑ' - ΛΔ', 31). Τούτεστιν εἰς «συμπόσιον, κατὰ τὸ ὁποῖον πίνεται οἶνος, μὴ ἐπιπλήξῃς καὶ μὴ παρατηρήσῃς τὸν διπλανόν σου καὶ μὴ τὸν ἐξευτελίῃς κατὰ τὴν ὥραν τῆς διασκέδασις καὶ ευθυμίας του, μὴ τοῦ εἴπῃς λόγον υβριστικόν καὶ μὴ τὸν πεισῇς με ἀξιώσῃν καὶ ἀπαιτήσιν τίνα» (Τρεμπέλας, 1976).

Σημειωτέον, ὅτι κατὰ πάσαν πιθανό- τητα οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλίται ἐγευματίζον συλλαμβάνοντες τὰ σιτία δια τῶν δα- κτύλων (Neufeld, 1970).

Επίσης τοῦ βιβλίου **Παροιμίαι**, ὅπερ, ὡς γνωστὸν, ἤρξατο γραφόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 725 π.Χ. περίπου, προτρέπει, καθ' ὃ παροιμία κατὰ τὸν Μ. Βασιλείον «λόγος προτροπικός, χρησιμεύων πρὸς πάσαν τὸν βίου ὁδόν», εἰς ἀποφυγὴν τῆς πολυφραγίας. Συγκεκριμένως τοῦτο δίδει τὴν ἐξῆς συμβουλὴν: «μέλι εὐρὼν φάγε το ἱκανόν, μήποτε πλησθῇς ἐξεμέσης» (ΚΕ', 16), δηλαδὴ «Ὅταν εὐρὴς μέλι, φάγῃ με μέτρον, μήπως κάμῃς ἐμετόν, ἀν φάγῃς περισσότερον τοῦ κανονικοῦ» (Τρεμπέλας, 1976). Ομοίως τοῦ βιβλίου τοῦτο δίδει καὶ ἐτέραν παρομοίαν συμ- βουλὴν: «εσθίειν μέλι πολὺ οὐ καλόν» (ΚΕ', 27), τούτεστι «Τὸ νὰ τρώγῃ κανεῖς μέλι πολὺ δὲν εἶναι υγιεινόν» (Τρε- μπέλας, 1976).

Επὶ πλέον τοῦ βιβλίου **Σοφία Σειράχ** συνιστᾷ τὸ παν μέτρον ἄριστον καὶ ἐπὶ πόσεως οἶνου, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς «ἐπίσον ζωῆς», τούτεστιν «ἴσον πρὸς ζωὴν» (Τρεμπέλας, 1976). Ἐν ἄλλοις λό- γοις ἡ ἀξία τοῦ οἶνου εἶναι ἴση (Liddell, Scott) πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς. Ἐν προ- κειμένῳ τοῦ βιβλίου τοῦτο ἀναφέρει ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς: «Ἐν οἶνῳ μὴ ἀνδριζοῦ, πολλοὺς γὰρ ἀπώλεσεν ὁ οἶνος. Κά- μινος δοκιμάζει στόμαμα ἐν βαφῇ,

οὕτως οἶνος καρδίας ἐν μάχῃ υπερε- φάνων. Ἐπίσον ζωῆς οἶνος ἀνθρώπῳ, εἴν πίνῃς αὐτόν μέτρω αὐτοῦ, τὶς ζωὴ ἐ- λασσομένῳ οἶνῳ; καὶ αὐτὸς ἐκτίσται εἰς ευφροσύνην ἀνθρώποις ἀγαλλίαμα καρδίας καὶ ευφροσύνη ψυχῆς οἶνος πι- νόμενος ἐν καιρῷ αὐτάρκειας. Πικρία ψυχῆς οἶνος πινόμενος πολλὴ ἐν ἐρε- θισμῷ καὶ ἀντιπώματι, πληθύνει μέθη θυμὸν ἄφρονος εἰς πρόσκομμα, ἐλαττών ἰσχύν καὶ προσποιῶν τραύματα» (ΛΑ' - ΛΔ', 25 - 30). Δηλαδὴ: «Μὴ κάνῃς τὸ παληκάρι εἰς τὴν οἰνοποσίαν, διότι ἡ μέθη ἔχει καταστρέψει πολλοὺς. Τὸ κα- μίνι δοκιμάζει τὴν ἀντοχὴν τοῦ χάλυβος, αφοῦ αὐτὸς πυρακτωμένος βυθισθῇ εἰς τὸ νερό. Ἐστὶ καὶ τὸ κρασί βάλλει εἰς δοκιμασίαν τὰς καρδίας τῶν ἐγνωστών, ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἔλθουν εἰς φιλονει- κίας. Υποβοηθεῖ τὴν υγιάν καὶ ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὁ οἶνος, ὅταν πίνεται με μέτρον. Ποία δὲ εἶναι ἡ ζωὴ ἐκείνου, ὁ ὁ- ποῖος στερεῖται ἀπὸ τοῦ κρασί; Ὁ οἶνος ἔχει γίνεῖ δια νὰ ευφραίνει τοὺς ἀνθρώ- πους. Αγαλλίασις καρδίας καὶ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι ὁ οἶνος, πού πίνεται, ὅταν καὶ ὅσον πρέπει. Πικρία ὅμως καὶ τα- ραχὴ τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ οἶνος, ὅταν πί- νεται εἰς μεγάλῃν ποσότητα, δημιουργεῖ ἐξερεθισμούς καὶ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μέθη μεγαλύνει τὸν θυμὸν τοῦ ἀνενότου ἀνθρώπου, ὥστε νὰ ἐρχεται εἰς συγκρούσεις με τοὺς ἄλλους, μειώνει τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ προξενεῖ τραύματα» (Κολιτσάρας, 1972).

Προσέτι τοῦ βιβλίου **Σοφία Σειράχ** (ΛΒ' - ΛΕ') δίδει συμβουλὰς διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἀρ- χηγού τοῦ συμποσίου. Ὡς εὐνόητον αἱ συμβουλαι αὗται, ἀφορῶσι καὶ εἰς τὸν ἀμφισπύριον. Ἰδοὺ τι ἐν προκειμένῳ δια- λαμβάνει τὸ ἱερὸν κείμενον:

«Ἠγούμενόν σε κατέστησαν; μὴ ἐ- παῖρου, γίνου ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν, φρόντισον αὐτῶν καὶ οὕτως κάθισον» καὶ πάσαν τὴν χρεῖαν σου ποιήσας ἀνάπεσε, ἵνα ευφρανθῇς δι' αὐτοὺς καὶ ευκοσμίας χάριν λάβῃς στέφανόν· ἄλῃσον, πρε- σβύτερε, πρέπει γὰρ σοι, ἐν ἀκριβεῖ ἐπι- στήμῃ καὶ μὴ ἐμποδίσις μουσικά. Ὅπου ἀκρόαμα, μὴ ἐκχέγῃς λαλίαν καὶ ἀκαίρως μὴ σοφίζου. Σφραγίς ἀνθρακὸς ἐπὶ κόσμῳ χρυσῷ, σύγκριμα μουσικῶν ἐν συμποσίῳ οἶνου. Ἐν κατασκευάσματι χρυσῷ σφραγίς σμαράγδου, μέλος μου- σικόν ἐφ' ἡδὴ οἶνου.

Ἀλῃσον, νεανίσκε, εἰ χρεῖα σου, μόλις δις εἰς ἐπερωτηθῇς, κεφαλαίωσον λόγον, ἐν ὀλίγοις πολλὰ, γίνου ὡς γινώ- σκων καὶ ἅμα σιωπῶν. Ἐν μέσῳ μεγί- στάνων μὴ ἐξισάζου καὶ ἐτέρου λέγοντος μὴ πολλὰ ἀδολέσχει. Πρὸ βροντῆς κατα- σπεύδει ἀστραπὴ, καὶ πρὸ αἰσχυνητοῦ προελεύσεται χάρις. Ἐν ὥρᾳ ἐξεγείρου

καὶ μὴ σιγάγει». Ἦτοι:

«Σὲ ἐγκατέστησαν ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἀρχηγὸν τοῦ συμποσίου; Μὴ ἐπαίρεσαι καὶ μὴ τὸ παίρνης ἐπάνω σου. Γίνε με- ταξὺ τῶν συμμετεχόντων εἰς τὸ συμπό- σιον σὰν ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς. Φρόντισε πρῶτον δι' αὐτοὺς, ὥστε ὅλοι νὰ ἐξυπ- ηρεθθοῦν πλήρως καὶ ἔπειτα κάθῃς ἐπὶ τῆς θέσεώς σου. Καὶ αφοῦ κάμῃς κάθε τι ἀναγκαῖον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ καθή- κοντός σου ὡς συμποσιάρχου, κατακλί- θητι καὶ σὺ ἵνα ευφρανθῇς καὶ ευχαρι- στηθῇς δια τὴν ἱκανοποίησιν καὶ ευχαρί- στησιν τούτων καὶ λάβῃς δια τὴν καλὴν ὁργάνωσιν τοῦ συμποσίου τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαιότητος. Ομίλησε σὺ, ὡ πρεσβύ- τερε κατὰ τὴν ηλικίαν, διότι εἰς σε ἀρ- μόζει νὰ ομιλήσῃς πρῶτος με πολλὴν σύ- νεσιν καὶ ἀκριβεῖαν σκέψιν καὶ μὴ ἐ- μποδίσῃς τὴν μουσικὴν. Καὶ ὅταν ἀκού- εται ἡ μουσικὴ, σὺ μὴ ἀρχίσῃς νὰ πολυ- λογῇς καὶ μὴ ἐπιδεικνύῃς σοφίαν εἰς ἀ- κατάλληλον καιρὸν. Ὅπως ταιριάζει εἰς χρυσὸν δακτύλιον σφραγιδολίθος ἀπὸ πολὺτιμον ἀνθρακᾶ, ἐστὶ καὶ κατὰ συ- μπόσιον ὅπου πίνεται οἶνος ἀρμόζει μουσικὴ συναυλία. Ὅ,τι εἶναι εἰς χρυ- σὸν κατασκευάσμα προσηρμοσμένος σφραγιδολίθος ἐκ σμαράγδου, ἐστὶ εἶναι καὶ ἡ μουσικὴ μελωδία μετὰ ευχαρίστου καὶ γλυκεροῦ οἶνου.

Ομίλησε καὶ σὺ, νέε μου, εἴαν παρου- σιασθῇ ἀνάγκη, το πολὺ δύο φορές, καὶ ὅταν σε ἐρωτήσουν. Συγκεφαλαιώσον, καὶ κάμε περιλήψιν ἐκείνων, πού ἔχεις νὰ εἴπῃς, καὶ με ὀλίγα λόγια εὐπὲ πολλὰ νοήματα, γίνε καὶ δώσε τὴν ἐντύπωσιν ἀνθρώπων, πού ξεύρει πολλὰ καὶ συγχρόνως σιωπᾷ. Ἐν μέσῳ ἀρχόν- των ευρισκόμενος μὴ ἐξισώσῃς τὸν ἑαυτὸν σου με αὐτοὺς καὶ καθ' ὃν χρόνον ἄλλος ο- μιλεῖ, σὺ μὴ φλυαρῇς καὶ μὴ πολυλογῇς. Πρὸ τῆς βροντῆς λαμπροκοπεῖ σπεύδουσα ἡ ἀ- στραπὴ· ἐστὶ πρὸ τοῦ ἐντροπαλοῦ νέου προ- πορεύεται ἡ χάρις τῆς αἰδημοσύνης, ἡ καθι- στῶσα αὐτόν συμπαθῆ. Εργαίρως ἐγέρθητι ἐκ τῆς τραπέζης καὶ μὴ μένης τελευταῖος σὰν σιναγὸς» (Τρεμπέλας, 1976).

Βιβλιογραφία:

1. Κολιτσάρας Ι.: *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Εβραϊκοὺς*. Ζωή, Αθήνα, 1972.
2. Liddell, H. and Scott, R.: *Μέγα Λεξικόν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*. Λήμμα ἑπίσως. Μτφρ. Ξ. Μόσχου, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
3. Neufeld, E.: *Hygiene Conditions in ancient Israel*. J. Hist. Med., 25: 414, 1970.
4. Τρεμπέλας, Π.: *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἐρμηνείας*. Ὁ Σωτήρ, Αθήνα, 1976.

[Ο κ. **Ιω. Παπαγιαννόπουλος** εἶναι ἱατρός - Ὁμ. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαν- νίνων - Μεγάλος Ἀρχὼν Ἐκκλησιῶν τοῦ Πα- τριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Τὸ μελέτημά του εἶναι ἀπὸ τὸ περιοδικό «Θεολογία» (τόμος 73, Ἰανουάριος - Ἰούνιος 2002).]

Η Ομιλία του κ. Λέων Μιζάν

Το Άουσβιτς είναι το
χαμηλότερο μέρος
του κόσμου, όχι αυτό
που έπλασε ο Θεός
με μαγικά τοπία, μα
αυτό που έφτιαξε ο
άνθρωπος με
συρματοπλέγματα,
πύργους-
παρατηρητήρια,
θαλάμους αερίων,
εργαστήρια
πειραμάτων,
φούρνους και αγκώνες.
Εκεί σχημάτισε σωρούς
κλεμμένων
προσωπικών
αντικειμένων, σωρούς
από πλεξούδες
μαλλιών, χρυσών
δοντιών και λόφους
ανθρώπινης στάχτης.

Εμείς, οι Έλληνες Εβραίοι
νέοι, προστεθήκαμε φέτος
σε μια λίστα σαν εκείνη του
Schindler, η οποία με τη
σειρά της καλείται με τη μαρτυρία
μας να σώσει και να διατηρήσει τη
μνήμη του Ολοκαυτώματος.

Τη νύχτα της 17ης προς 18η Ια-
νουαρίου 1945, τα SS εκκένωναν τα
στρατόπεδα του Άουσβιτς, εκκέ-
νωση που παρέμεινε στην ιστορία
με την ανατριχιαστική ονομασία «Η
Πορεία του θανάτου».

Μετά από 58 χρόνια, φέτος στις
29 Απριλίου 2003, στην Ημέρα
Μνήμης του Ολοκαυτώματος
(Yom Hashoah) εκπροσωπήσαμε
την πατρίδα μας και τον Ελληνικό
Εβραϊσμό στην «Πορεία της
Ζωής». Επισκεφτήκαμε πολλά
στρατόπεδα αιχμαλώτων στην Πο-
λωνία, μαζί με άλλους 4.000 νέους
από Εβραϊκές κοινότητες όλου του
κόσμου.

Περπατήσαμε εκεί, όπου καθετί
άψυχο κραύγαζε πεισματικά για να
φανερώσει τα δεινά εκατομμυρίων
ψυχών, μα και την προσωπική ι-
στορία της καθεμίας από αυτές χω-
ριστά.

Ξεκινήσαμε, περπατώντας πάνω
σ' εκείνη την ίδια, σκουριασμένη σι-
δηροδρομική γραμμή που ενώνει τις
πύλες της κόλασης: το Άουσβιτς με
το Μπίρκεναου.

Φτάσαμε στο Άουσβιτς, στο χα-
μηλότερο μέρος του κόσμου, όχι
αυτό που έπλασε ο θεός με μαγικά
τοπία, μα αυτό που έφτιαξε ο άν-
θρωπος με συρματοπλέγματα, πύρ-
γους - παρατηρητήρια, θαλάμους α-
ερίων, εργαστήρια πειραμάτων,
φούρνους και αγκώνες. Εκεί σχημά-
τισε σωρούς κλεμμένων προσω-

πικών αντικειμένων, σωρούς από
πλεξούδες μαλλιών, χρυσών δο-
ντιών και λόφους ανθρώπινης στά-
χτης.

Επισκεφθήκαμε τους χώρους ε-
κτόπισης και εξόντωσης των συγ-
γενών μας, πολλούς εκ των οποίων
δεν γνωρίσαμε. Πολλοί από αυτούς
είχαν επιστρέψει θριαμβευτές από
το Αλβανικό μέτωπο, και κατόπιν
πρωτοστάτησαν σε ηρωικές εξεγέρ-
σεις κρατουμένων σε πολλά στρατό-
πεδα εξόντωσης τους.

Αφήσαμε δάκρυα να κυλήσουν
από τα μάτια μας για τις μέρες και
τις νύχτες τους εκεί, και μνημονεύ-
σαμε τα έξι εκατομμύρια των αδικο-
χαμένων αδελφών μας.

Φωνάζαμε: Μόνο ν' ανέβεις
μπορείς, μόνο ν' ανέβεις! ... από το
μέρος αυτό, το πιο χαμηλό και υπο-
χθόνιο του κόσμου.

Σύμφωνα με την Εβραϊκή παρά-
δοση είμαστε υποχρεωμένοι να θυ-
μόμαστε και να μην ξεχνάμε. Ζαχόρ
βε λo Τισάχ.

- Θυμηθήκαμε και πάντα θα θυ-
μόμαστε: Τους ποικίλους και πα-
νάρχαιους Εβραϊκούς πολιτισμούς
που καταστράφηκαν, σαν αυτόν της
Θεσσαλονίκης και άλλων σημα-
ντικών πόλεων της Ευρώπης και
της Ρωσίας.

- Θα θυμόμαστε όχι μόνο το τρα-
γικό τέλος των προγόνων μας, αλλά
συνάμα την έντονη ζωή που ζούσαν
σαν έμποροι και τεχνίτες, επιστη-
μονες και συγγραφείς, δάσκαλοι,
μαθητές και οικογενειάρχες.

Πόσο μας μοιάζουν...

Αλήθεια, αισθανθήκαμε σαν να
βγήκαμε εμείς οι ίδιοι ζωντανόι από
εκεί, όπως το Εβραϊκό Πάσχα αι-
σθανόμαστε σαν να απελευθερωθή-

καμε εμείς οι ίδιοι από τη γη της Αιγύπτου.

- Θα θυμόμαστε το εύφορο έδαφος του ευρωπαϊκού αντισημιτισμού, που καλλιεργείται επί αιώνες από ορισμένες πολιτιστικές, πολιτικές και θρησκευτικές φωνές, και το οποίο δημιούργησε ένα υπέρ του δέοντος δεκτικό κλίμα για το ναζιστικό σκοπό της εξόντωσης του Εβραϊκού λαού.

- Θα θυμόμαστε τα εκατομμύρια των μη Εβραίων που επίσης δολοφονήθηκαν από τη ναζιστική θηριωδία.

- Θα θυμόμαστε το θάρρος και τις υπεράνθρωπες προσπάθειες μεμονωμένων Ευρωπαϊκών κρατών να προστατεύσουν τις Εβραϊκές τους κοινότητες, καθώς και την ανδρεία των στρατιωτών των Συμμαχικών δυνάμεων που υπερνίκησαν το Τρίτο Ράιχ.

- Θα θυμόμαστε τους Έλληνες συμπολίτες μας, τις Ελληνικές Αρχές - Επίσημες και Αντιστασιακές - την Ελληνική Εκκλησία και τη γενναία στάση του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, που με κίνδυνο της ζωής τους έσωσαν Έλληνες Εβραίους.

- Θα θυμόμαστε τους επιζώντες από τα στρατόπεδα του θανάτου, που άντεξαν σε τόσο αφάνταστα μαρτύρια και που ενέπνευσαν όλους εμάς με το αδάμαστο θάρρος, το πνεύμα και τη θέλησή τους για ζωή.

Παράλληλα, δεν θα ξεχάσουμε ποτέ αυτούς που χάθηκαν.

- Δεν θα ξεχάσουμε ποτέ αυτούς που με τόσο μεγάλο ανθρώπινο κόστος έσωσαν έστω και μια ζωή. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Ταλμούντ: "Αυτός που σώζει μια ζωή είναι σαν να έχει σώσει όλο τον κόσμο".

- Δεν θα ξεχάσουμε ποτέ τη σημασία του να αντιδρούμε στην έλλειψη σεβασμού στη διαφορετικότητα, όπου, όπως και όποτε αυτή εμφανίζεται.

Είμαστε βέβαιοι ότι ο καθένας από εμάς, μικρός ή μεγάλος, μπορεί να βοηθήσει στο να πλησιάσουμε την πραγματοποίηση του προφητικού οράματος για έναν κόσμο δικαιοσύνης, αρμονίας και ειρήνης.

Εμείς, η Εβραϊκή Νεολαία της Ελλάδας, υποσχόμαστε ότι όσο ζούμε θα θυμόμαστε και δεν θα ξεχάσουμε ποτέ.

Καλούμε όλους εσάς να επισκεφθείτε τους τόπους του μαρτυρίου των αδελφών και συνανθρώπων μας, διότι ο καθένας μας, πάνω απ' όλα σαν άνθρωπος, πρέπει να γνωρίζει και να θυμάται για να μην επιτρέψει την επανάληψη.

Ποτέ πια!

Είθε ο θεός να χαρίσει την Ανάπαυση και την Ειρήνη, κάτω από τα φτερά της θείας Παρουσίας Του, στις ψυχές των ανθρώπων που χάθηκαν.

Αιωνία τους η μνήμη.

Παράγοντες φασισμού

Η καθηγήτρια κα Νίκη Καλτσόγια - Τουρναβίτη εξετάζοντας τους παράγοντες δη-

μιουργίας και αναπτύξεως του προπολεμικού φασισμού, αναφέρει, μεταξύ άλλων:

«**Ο**ι κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες βρισκονται στην υπάρχουσα κοινωνική σύγκρουση και στα φαινόμενα ανομίας που εμφανίζει, κυρίως η γερμανική κοινωνία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη Γερμανία επίσης η κατάσταση επιτεινόταν με την ύπαρξη εβραϊκής μειονότητας, η οποία ιστορικά και πολιτισμικά έστρεφε πάνω της το μίσος. Η ιστορία των διωγμών των Εβραίων υπάρχει τα τελευταία χίλια χρόνια σε χριστιανικές χώρες, αφού η ίδια η χριστιανική Εκκλησία καλλιέ-

γησε τη φρενίτιδα του αντισημιτισμού με τη «λίβελλο της βεβήλωσης της όστιας» (Ward Mc Afee, Τα πέντε μεγάλα ζωντανά θρησκευματα, ελλ. μτφ. Σ. Αγουρίδη). Τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως για τους Εβραίους είχαν επινοηθεί ήδη από το 1516, τη χρονιά που ο Λούθηρος άρχισε την επανάστασή του κατά της Εκκλησίας, από τις αρχές της Βενετίας, οι οποίες περιόρισαν και καταπίεσαν τους Εβραίους σε μια μικρή περιοχή με πολλούς ανθρώπους, γνωστή ως «ghetto», απ' όπου και η μετέπειτα ονομασία των στρατοπέδων συγκλεισμού και εξόντωσης των Εβραίων».

ΓΕΩΡΓ. Α. ΣΙΟΜΠΟΤΗ Οι Ρωμανιώτες Εβραίοι των Γιαννίνων

(Γιάννινα, 2003)

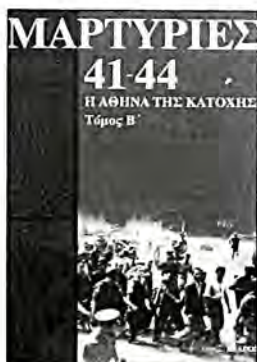
Ο Γιαννιώτης δάσκαλος κ. Γ. Σιομπότης με πολύ κόπο και ζήλο συγκέντρωσε στοιχεία για τους Εβραίους της περιοχής, τα οποία εξέδωσε σε τόμο. Όπως ο ίδιος γράφει στον πρόλόγο του: «Μ' αυτή την εργασία μου προσπάθησα να συγκεντρώσω όσα έχουν γραφτεί κατά καιρούς από διαπρεπείς ιστορικούς, ερευνητές λαογράφους, για τους Εβραίο-γιαννιώτες, τους οποίους μελέτησα (όσων βέβαια βρήκα τις εργασίες τους) παραθέτοντας αποσπάσματα.

Από ενδιαφέρον προς τους συμπολίτες μου Εβραίους καταπιάστηκα με την Ισραηλιτική Κοινότητα των Γιαννίνων, σαν αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης μας, θέλοντας κι εγώ να βάλω το λιθαράκι μου στην πορεία τους μέσα στο χρόνο, νομίζοντας ότι, κάτι θα προσφέρει με αυτό το συνοπτικό πόνημα.

Δεν ξέρω αν τα κατάφερα. Ασχολήθηκα περίπου τρία χρόνια για τη συγγραφή αυτής της συνθετικής εργασίας μου, έχο-

ντας την ταπεινή γνώμη, ότι όποιος θα ήθελε να ασχοληθεί με τους Ρωμανιώτες Εβραίους της πόλης μας, θα είχε ένα βοήθημα για το ξεκίνημά του.

Κάνω τη διευκρίνιση ότι δεν είμαι ιστορικός, αλλά από αγάπη προς την πόλη των Γιαννίνων και τους κατοίκους της Χριστιανούς και Εβραίους ασχολήθηκα μ' αυτό το θέμα».

ΚΩΣΤΑ Ν. ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΑ - ΜΑΡΙΑΣ ΦΑΦΑΛΙΟΥ ΔΡΑΓΩΝΑ

Μαρτυρίες 41-44

(Κέδρος, 2003)

Πρόκειται για τον Β' τόμο του περισπούδαστου έργου των δύο συγγραφέων που αναφέρεται ειδικώς στην Αθήνα της Κατοχής. Το βιβλίο στηρίζεται στις ανθρώπινες μαρτυρίες που αποτελούν τεκμηριωμένο ιστορικό υλικό.

Στο εθνικά χρήσιμο αυτό βιβλίο, που παρουσιάζει κυρίως την ανθρώπινη διάσταση του αγώνα του ελληνικού λαού, περιέχεται ειδικό κεφάλαιο για τους Εβραίους της Αθήνας. Όπως αναφέρεται στις οικείες σελίδες, από μόνο το στρατόπεδο

του Χαϊδαρίου, σύμφωνα με μαρτυρία του Αντ. Φλούντζη (σελ. 217) έγιναν εννέα αποστολές κρατουμένων στη Γερμανία, έξι Χριστιανών και τρεις Εβραίων. Επίσης, πρέπει να τονισθεί ότι σχεδόν κάθε ελληνική οικογένεια προσέφερε άσυλο σε φίλους της Εβραίους, έτσι απλά, πολύ φυσικά και χωρίς αίσθηση ηρωισμού. Και μόνο γιατί ήταν διωκόμενοι άνθρωποι, Έλληνες, και ζητούσαν βοήθεια. Τέλος, ως υπογραμμισθεί η θαρραλέα ενέργεια της 23ης Μαρτίου 1943, όταν με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό συσσωμή η ελληνική πνευματική ηγεσία επέδωσε έγγραφο στις Αρχές Κατοχής καταδικάζοντας τις διώξεις των Ελλήνων Ισραηλιτών (σελ. 204-206).

ΑΠΙ ΜΙΩΝΗ Νωχελική Αντίδραση

(Εκδόσεις Λιβάνη, 2003)

Στην ψευδαίσθηση της επιλογής που ασφυκτικά προσφέρει η σημερινή πραγματικότητα, η ποίηση του Αρι Μιωνή απαντά με την επιλογή της ψευδαίσθησης.

Το ταξίδι, η περιπλάνηση, η καταγραφή εικόπων και συναισθημάτων -φωτογραφίζοντας και

γράφοντας- είναι ο προσωπικός του τρόπος φυγής.

«Σ' άγνωστο σώμα που ταξιδεύει μες στους αιώνες / σαν ξένο σώμα σε μια πορεία που δε με ορίζει / ορίζω μάταια τα όριά μου πριν ξεκινήσω / κινούνται οι δείκτες σ' ένα ρολόι που δε γνωρίζω».

Ο Αρι Μιωνής γεννήθηκε το 1966 στην Αθήνα και η *Νωχελική Αντίδραση* είναι το πρώτο βιβλίο του, μια επιλογή πενήντα ποιημάτων που γράφτηκαν από το 1990 ως σήμερα.

ΤΑΚΗ ΜΙΑ Ανίερη Συμμαχία. Η Ελλάδα και η Σερβία του Μιλόσεβιτς

(Εκδόσεις Ελάτη, 2003)

Στο βιβλίο περιεχονται σημαντικά στοιχεία για τις σχέσεις της Ελλάδας με το καθεστώς Μιλόσεβιτς, δεδομένου ότι η ελληνική εκδοχή, περιέχει πλήθος νέων στοιχείων που δεν περιλάμβανε η εκδοχή στην αγγλική γλώσσα. Πρόκειται για στοιχεία, τα οποία είτε ήταν ελληνικού ενδιαφέροντος είτε δεν ήταν γνωστά όταν κυκλοφόρησε η αγγλόφωνη εκδοχή. Στην τελευταία

κατηγορία ανήκει η έκθεση Τόρκιλεν, του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Γιουγκοσλαβία, που δείχνει ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κατά την περίοδο 1992-1999 αποτέλεσε, μαζί με το κυπριακό, τα "πνευμόνια" του διεθνούς μηχανισμού, που είχε εγκαταστήσει το καθεστώς Μιλόσεβιτς προκειμένου να χρηματοδοτεί τις αγορές του απαραιτητού υλικού για τη διεξαγωγή του πολέμου στην Κροατία, τη Βοσνία και το Κόσοβο.

Τον πρόλογο του βιβλίου έχει γράψει ο τ. υ. υπουργός Εξωτερικών Μιχάλης Παπακωνσταντίνου. Σχολιάζουν οι καθηγητές, Σάμιουελ Χάντινγκτον, Νίκος Μουζελής, Αδαμαντία Πόλλα και οι δημοσιογράφοι Κρις Χίτσενς (The Nation, Vanity Fair), Ροϊ Γκούτμαν (Newsweek, βραβείο Πούλιτσερ 1994) και Τέρι Ραφαέλ (αρχίζοντάς την Wall Street Journal).

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Μικρά Ταξίδια

(Αθήνα, 2003)

Οπως σημειώνει ο επιμελητής της έκδοσης Γ. Σπανόπουλος, «Τα κείμενα αυτά δεν είναι αποσπάσματα κάποιας συνέχειας με υπόθεση, που εξελισσόμενη ολοκληρώνει μύθο και πρότυπα, αλλά η ίδια η συνέχεια της ζωής με όλα τα πρότυπα και τις υποθέ-

σεις της, αποτελώντας έτσι την ουσία του ταξιδιού, πέραν μεγέθους και διάρκειας».

Περιλαμβάνει περιστατικά, σκέψεις, παρατηρήσεις που προέρχονται από μικρά ταξίδια.

ΒΕΑΤΡΙΚΗΣ ΣΑΪΑ -
ΜΑΓΡΙΖΟΥ

Μοιραία ταύτιση

(Μυθιστόρημα,
Εκδόσεις Καστανιώτη)

Στο τρίτο μυθιστόρημά της η Βεατρίκη (Μπέττυ) Σαΐα - Μαγρίζου παρουσιάζει την ιστορία μιας γυναίκας δημοσιογράφου που βιώνει τον τρόπο του χρόνου που περνά και τη διάσπωση των ελπίδων και των προσδοκιών. Μέσα από το προσωπικό της αρχείο γυρίζει το χρόνο, τότε που ήταν σύμμαχος της και φίλος της, σε ιστορίες γυναικών που δεν έγιναν ποτέ πρωτοσέλιδο, ήταν όμως αληθινές και ταυτίζεται μαζί τους.

Πόσο μπορεί, όμως, κανείς να αντέξει το φόβο του να είναι μόνος, πόσο μπορεί να ταυτιστεί μ' αυτό που δεν ήταν δικό του; Πόσο ευάλωτη είναι η γυναίκα του μύθου ή της διπλανής πόρτας σ' αυτόν τον κόσμο, σ' αυτή τη ζωή τη μοναδική, τη μία.

Η «Μοιραία ταύτιση» μας προβληματίζει και μας υποχρεώνει να δούμε, μέσα από την ευαίσθητη ματιά της συγγρα-

φέως, την αλήθεια μιας πορείας όπου δεν υπάρχουν σύνορα και όρια.

ΒΕΑΤΡΙΚΗΣ ΣΑΪΑ -
ΜΑΓΡΙΖΟΥ

Στην Πολυξένη

(Μυθιστόρημα - 4η έκδοση,
Εκδόσεις Καστανιώτη)

Είναι το πρώτο βιβλίο της Βεατρίκης Σαΐας - Μαγρίζου, που εκδόθηκε το 1996, και έγινε best - seller πρωτοεμφανιζόμενης συγγραφέως. Είναι μια κατάθεση ψυχής της συγγραφέως, μιας ψυχής που ξέρει να συγχωρεί, που μέσα από τη δυστυχία ψάχνει και βρίσκει την αισιοδοξία, που μέσα στο σκοτάδι ψάχνει για αχνίνες φωτός, που ξέρει να ελπίζει. Είναι μια καλοπροαίρετη θεώρηση της Βεατρίκης Μαγρίζου για τη ζωή και που την καταθέτει. Οι ήρωες είναι πρόσωπα φανταστικά που βιώνουν γεγονότα και νιώθουν συναισθήματα πραγματικά.

Ύμνο στη φιλία, ύμνο στη γυναίκα, ύμνο στα κάθε λογής συναισθήματα που μπορεί να βιώσει ο ευαίσθητος άνθρωπος, αποτελεί το βιβλίο αυτό και καθώς η σύγχρονη κοινωνία με τις απαιτήσεις της και τους γρήγορους ρυθμούς της μας έχει κάνει να κρύψουμε βαθειά μέσα μας την τρυφερότητα που διαθέτουμε και να περιχαρακωθούμε μέσα σ' ένα σκληρό περίβλημα, θεωρώ-

ντας ότι έτσι ενισχύουμε την άμυνά μας, χάνοντας όμως τη ζωή που περνάει δίπλα μας.

Πρόσφατα το βιβλίο αυτό ανθολογήθηκε με κείμενα σημαντικά των Ελλήνων πεζογράφων και ποιητών στο βιβλίο Donnee Uomini di Grecia και διδάσκεται στο πανεπιστήμιο της Padova, στην έδρα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

ΝΕΣΤΟΡΑ ΜΑΤΣΑ

Αυτό το παιδί πέθανε αύριο

(Αθήνα: Ελευθεροδράκη,
2003, όγδοη έκδοση)

Ενα βιβλίο μεγάλης και ουσιαστικής επιτυχίας. Το πιο αγαπητό ίσως βιβλίο για τη δοκιμασία του εβραϊσμού της Ελλάδος το "Αυτό το παιδί πέθανε αύριο" κυκλοφόρησε σε όγδοη έκδοση.

Πρόκειται για βιβλίο που απευθύνεται τόσο στους μεγάλους όσο και στους νέους στην ηλικία αναγνώστες, ένα βιβλίο απόκτημα που χρειάζεται να διαβαστεί από όσους μέχρι σήμερα δεν το έχουν διαβάσει.

Λάβαμε επίσης:

ΠΑΝ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

Οι σεισμοί στη Ζάκυνθο

(Αθήνα, 2003)

Αναφορά στην καταστροφή που έπληξε το νησί πριν από 50 χρόνια (12.8.1953).

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of issue 186, vol. 26

July – August 2003

✓ The main article titled ‘**Awakening of the conscience**’ refers to this year’s Holocaust Memorial Day and primarily to the speech of the **Ecumenical Patriarch Vartholomeos**, who among others, said: “We express our horror for the crime, but also the wish that it will not be repeated in the future against any nation. Unfortunately, humanity does not inherit the experience and knowledge and repeats the same mistakes in various degrees, places and periods of time”.

✓ The main speaker on Holocaust Memorial Day in Athens was the **Mayor of Athens**, Mrs. Dora Bakoyianni, who stressed that “We shall not allow the Holocaust to sink into oblivion. It occupies –and must occupy- a special place in the conscience of all of us, Jews and non-Jews”.

✓ We publish an article by Mr. Konstantinos Sehides on the **Jewish Community of Florina**, Western Macedonia, which ceased to exist after the Holocaust. The Jews of Florina were Sephardic and spoke a Spanish dialect (Spanish mixed with Hebrew –Ladino).

✓ Due to **anti-Semitic actions that took place on March 5th, 1922**, in Volos, Thessaly, the Orthodox Metropolitan of Demetrias (Volos – Thessaly) issued an encyclical in which he lashed out against the incident. We publish the text of the Metropolitan’s encyclical.

✓ The historian author Mr. Evangelos Hekimoglou publishes a study on the **benefactors from the Jewish Community of Thessaloniki**, who enriched the city with beautiful buildings.

✓ Mr. T.M. Kalamitsis publishes his study on the Jews to whom the **great Greek poet K.P. Kavafis** referred to in his poetry.

✓ In his study, the Professor Ioannis Papagianopoulos mentions that from a research on the Old Testament, follows that the books “**Sofia Seirach**” and “**Parimiai**” provide **rules of formalities** for official lunches as well as advises for not consuming too much food and wine.

✓ The representative of the Jewish Youth of Greece in this year’s commemoration of the Holocaust was **Mr. Leon Mizan**, who, among others said the following in his speech: “Auschwitz is the lowest part of the world, not created by God with magic landscape, but created by man, with barbed wire, observation towers, gas chambers, experiment laboratories, furnaces and gallows. There, he made piles of stolen personal belongings, piles of hair, gold teeth and heaps of human ashes”.

✓ Professor Niki Kaltsoyia – Tournaviti examines the factors that brought about **pre-war fascism** and refers to the hatred and persecutions against Jews, which had started since the Middle Ages.

✓ The issue closes with book presentations.

Translated by: Rebecca S. Camhi

Front cover: The Ecumenical Patriarch Vartholomeos laying wreath at the Holocaust Monument in Thessaloniki.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντων 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

